

ΤΕΚΜΗΡΙΑ

Διμηνή ιστορικο-πολιτική επιθεώρηση ντουκουμεντών, ερευνών και μελετών της ριζοσπαστικής θεωρίας και πράξης για την Αυτονομία

Έτος 3, τεύχος 8

Οκτωβρης-Νοεμβρης 1982

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΕΚΜΗΡΙΑ

Για τους αναγνώστες μας. Μελέτησε. Οι μαζες, το συλλογικό. Ένας αντιεξουσιαστής εργατής για το ζήτημα της οργάνωσης. Οικολογία και μετασχηματιστική δραστηριότητα (Γ.Σκαπτός-Μεταξάς). Μια νέα πολιτική για τα εμπορεύματα (G.Nebbia). Για τον P.Mattick. Πενήντα χρόνια από το θάνατο του E.Malatesta.

ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ

Massimo L. Salvadori	Ο γιακωβινισμός στη μαρξιστική σκεψη	14
----------------------	--------------------------------------	----

ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

Otto Rühle	Η παλή εναντια στο φασισμό αρχίζει με την παλή εναντια στον μολοσεβικισμό	28
------------	---	----

Η ΟΥΤΟΠΙΑ

Henry Jacoby	Η ουτοπία σαν alternativa: ο O.Rühle και η αντιεξουσιαστική ουτοπία του	39
--------------	---	----

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Antonino Drago	Η συνειδητή αρνηση στο στρατο και στο Κρατος	46
----------------	--	----

ΜΗ—ΒΙΑ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΛΥΣΕΙΣ

Michel Ieanningros	Lip 1973-1981: Τομεας εξοπλισμου	54
Michel Rogalski	Η εμπειρία της Lucas Aerospace: Σκεψεις για το ρολο των διαφορων πρωταγωνιστων	58

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ, ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ

Alain Touraine

Οι Βαρβαροι: Κριτική ανάλυση
των νέων κινημάτων

66

Μετάφραση από γαλλικά και ιταλικά: Κ.Α.Κατσουρου, Α.Πολωνου

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Το πρώτο θέμα που μελετάται στη στήλη αυτή, είναι η οικοδόμηση της ιστορικής εξέλιξης της συνειδητής αρνήσης στο στρατό και στο Κράτος, εγκαταλείποντας το μερικευμένο των ειδήσεων και των μεμονωμένων επεισοδίων. Προκύπτει έτσι μια γραμμή που, διατρέχοντας όλη την ιστορία, αποτελεί έναν από τους κύριους παρονομαστές: εκείνον των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Το δεύτερο θέμα συνίσταται στο να ξεκαθαρίσουμε ότι η συνειδητή αρνήση δεν περιορίζεται στην αρνήση της στρατιωτικής υπηρεσίας, αλλά αφορά σαν αρνήση, μια ολοκληρή σειρά θεσμών, και σαν θέση, την ανάπτυξη μιας εναλλακτικής λύσης.

Τέλος η ανάλυση της μη βίαιης κοινωνικής-πολιτικής αμυνας: κι αυτό είναι το τρίτο θέμα.

Η ΣΥΝΕΙΔΗΤΗ ΑΡΝΗΣΗ ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟ ΚΑΙ ΣΤΟ ΚΡΑΤΟΣ

Antonino Drago

Η συνειδητή αρνήση παρουσιάζει ενδιαφέρον από πολλές αποψεις, μα πιστευω πως οι πιο σημαντικές είναι τρεις.

Η πρώτη συνίσταται στην ανοικοδόμηση της ιστορικής εξέλιξης της συνειδητής αρνήσης ώστε να ξεπεραστεί ο τεμαχισμός και το κομματιασμά των μεμονωμένων ειδήσεων και επεισοδίων. Διατρέχοντας ολοκληρή την ιστορία φθανουμε σ' ένα οριο που αποτελεί έναν από τους κύριους παρονομαστές: προκειται για τα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα, προσωπικά και συλλογικά, ένα οριο που τερνεί τις κυρίες κρίσεις και αποφάσεις για τις ιστορικές περιόδους και για τον πολιτισμό. Είναι ένα από τα παραμελημένα ή αγνοημένα ορια επειδή θεωρηθήκε, με τρόπο εσφαλμένο, ότι με τον δυτικό πολιτισμό όλα κατακτήθηκαν κατά τρόπο οριστικό. Από το ένα μέρος καταργήθηκε η δουλεία, από το άλλο εξασφαλισθηκαν minimum δικαιώματα για όλους. Μα δε λογαριασθήκε ότι σημερα ζουμε σκληροτερες δουλειες και πλεον εκσυγχρονισμενες, από τις οποίες ο μισθωτος και η υποχρεωτική ορτατευση αποτελουν τα πιο ευκολα παραδειγματα: είναι βεβαιο πως προβλεφθηκαν δικαιώματα για όλους, όμως σταθηκαν ισοπεδωτικά για όλους, δίχως να εξεταζεται πως το Κράτος οφείλει να υπαρχει για τους ανθρώπους και όχι οι άνθρωποι για το Κράτος.

Κι όταν η συνειδητή αρνήση υπενθυμισε τα ορια της κοινωνικής οργάνωσης έτσι όπως αυτή έχει δομηθεί, διαστρεβλώθηκε κι αλλοιώθηκε τόσο, ώστε το μεγάλο κοινό να τοποθετηθεί εχθρικά απέναντί της και να διαμορφώσει βαριές προκαταλήψεις γι' αυτήν. Υπαρχουν δυο κυρίες προκαταλήψεις για το θέμα της συνειδητής αρνήσης.

Η πρώτη θεωρεί τον αρνήτη έναν ανεπιδεκτό μαθησεως, έναν ανυποτακτό απέναντί στους κοινωνικούς θεσμούς, έναν οπισθοδρομικό σε σχέση με την προοδευτική κοινωνική κίνηση που τείνει στην οικοδόμηση μιας οργάνωσης κι ενός Κράτους ολο και ισχυροτερου και πανδημου. Είναι η τυπική προκατάληψη του αστικού κόσμου που θεωρεί ότι οικοδομεί για πρώτη φορά ένα Κράτος καθολικά αποδεκτό, που εξασφαλίζει σ' όλους την ελευθερία τους: γι' αυτό η συνειδητή αρνήση μπερδεύτηκε με τη διεκδίκηση μιας μη-κοινωνικής ησυχαστικής ζωής, με μια ελευθερία που αντιμετωπιζε αδιαφορά τα προβλήματα των κοινωνικών θεσμών-

: μια διεκδίκηση που αποτελούσε τυπικό γνώρισμα των αγρίων και των παπαδών, μ' ένα λογο συνιστούσε ένα χωριατικό πολιτισμό. Αντίθετα, ντε φακτο, η αστική τάξη οργάνωσε το Κράτος της και την ελευθερία της, οργάνωσε δηλαδή την κοινωνία και το Κράτος με τέτοιο τρόπο ώστε να επιβάλλει - κάτω από το προσωπείο των εξασφαλισμένων για όλους ατομικών δικαιωμάτων - κοινωνικές εξελίξεις τόσο πιο βαριές όσο περισσότερο αγνώστες ήταν: εξαρτήσεις που προχωρούν από τις οικονομικές ως τις πολιτιστικές, από κεινες που επιβάλλει μια επιστήμη κι ένας νομος που εσφαλμένα θεωρούνται όμοιοι για όλους. Ντε φακτο, η συνειδητή αρνήση που στο παρελθόν εκφραστήκε σχεδόν αποκλειστικά με θρησκευτική μορφή, είχε πληρήρη συνείδηση ότι βρισκόταν σ' αντίθεση τουλάχιστον με τις θρησκευτικές βάσεις του αστικού κόσμου, ο οποίος, μολοντι συνειδητά αρνιόταν τις βάσεις αυτές, στην πραγματικότητα τις χρησιμοποιούσε σαν ένα από τα κύρια στηρίγματα του. Στην πραγματικότητα, η συνειδητή αρνήση, ακόμα κι αν εκφραζόταν με θρησκευτική μορφή, συνιστούσε μια πολιτική θέση εναντία σε μια ολοκληρή ιστορική περίοδο.

Μια άλλη προκατάληψη συνιστάται στο ότι η συνειδητή αρνήση νοείται σαν μια αναζήτηση ενυπαρχόντων, a priori, δικαιωμάτων στο άτομο, συνδεδεμένη με τον αποκαλούμενο παταφισμο, δηλαδή με την αυταπατή σύμφωνα με την οποία από τις ατομικές ενεργειες θ' ανετείλαν καλύτεροι χρόνοι. Είναι η τυπική προκατάληψη της αριστερας. Ο σοσιαλισμος σωστα εθεσε τα κοινωνικά προβλήματα στο επίπεδο των λαϊκών μαζών, εξετάζοντας τις ετοι όπως αυτές είναι, ματεριαλιστικά και ιστορικά: στη βάση αυτή, η συνειδητή αρνήση περιορίστηκε με τρόπο ψευτικό σ' ατομική δράση, εξομοιώθηκε με μιαν εξτρεμιστική όψη της αστικής ιδεολογίας, εκείνη που διεγείρει την αυταπατή ότι η ελευθερία του ατόμου είναι υπαρκτή κι οι ενεργειες τελειώνουν πάντα με την εμπλοκή άλλων προσώπων: έτσι, μολοντι η συνειδητή αρνήση είναι μια πράξη ριζοσπαστική, παραμένει τυπική ενός ριζοσπαστικού αλλά ατομικιστικού αστικού κόσμου, ανικανή να ξεπεράσει τα ιστορικά της όρια και να φθάσει σε μια προλεταριακή θεώρηση της κοινωνίας: μ' ένα λογο, είναι μια πράξη αστική, αναρχο-ατομικιστική κι ονειροπόλα: Αντίθετα ο ατομικισμος δεν αποτελεί εντελώς ουσιαστικό χαρακτηριστικό της συνειδητής αρνήσης: αν και, κατά βαθος, αποτελεί ατομική απόφαση, οι συνειδητοι αρνήτες είναι ένα ιστορικό φαινόμενο που γνωρίζει να τοποθετείται μ' όρους του κινήματος και της συλλογικότητας, κι αυτά τα τελευταία χρόνια τ' απέδειξε σ' ευρυτάτη κλίμακα όπως, για παράδειγμα, στις ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του πολέμου του Βιετναμ. Οι κατηγορίες, εξ' άλλου, είναι αδικες, επειδή η συνειδητή αρνήση συνεχίζει τη σοσιαλιστική παράδοση (ως το 1915) που θεωρούσε τον πολέμο καθαρά καπιταλιστικό φαινόμενο, στο οποίο επρέπε να δώσει απάντηση με μια χαρακτηριστική συμπεριφορά αποσπάσης αφού απεβλέπε στη διάιρεση των εργαζόμενων του κόσμου σύμφωνα με την εθνικότητα τους. Η συνειδητή αρνήση μαρτυρά πως μια αληθινή παλή απελευθέρωσης των καταπιεσμένων τάξεων δεν μπορεί ν' αναπτυχθεί αν εμπλακει στην αστική βία. Αλλά επίσης και οι εμπειρίες οικοδόμησης μιας σοσιαλιστικής τάξης (Σοβιετική Ένωση, Κίνα, Κουβιά, Βιετναμ), απώθησαν και ξαναχτυπήσαν το αναποφευκτο του πλουραλισμου, θρησκευτικού και πολιτικού: ακόμη και στο εσωτερικό μιας κοινωνικής δυναμικής που παρκινει όλους να συμμετασχουν ενεργά στην ίδια κοινωνική οργάνωση (παράδειγματική είναι και η περίπτωση της πολιτιστικής κινεζικής επανάστασης), ακυρώνονται οι ελευθεριακοί σκοποι της εξέλιξης. Διχώς τη συνειδητή αρνήση και τη διάρκη συζήτηση των ορίων της θέλησης της πλειοψηφίας, αθετούνται και χανονται ο ελεγχος και η δράση της βάσης, που θα επρέπε ν' αποτελούν σταθερά χαρακτηριστικά μιας προλεταριακής δημοκρατίας.

Εξετάζοντας σήμερα τη συνειδητή αρνήση, καταλήγουμε να θεωρούμε ότι θεμελιώδες μέτρο κρίσης της ιστορίας και της κοινωνικής οργάνωσης είναι η παλή μεταξύ των μη αλλοτριωμένων διεκδικήσεων των ατόμων και των μειοψηφιών, από το ένα μέρος, και των ολοκληρωτικών τοποθετήσεων της πλειοψηφίας, από το άλλο. Μ' αυτή την προοπτική, η συνειδητή αρνήση δεν είναι πλέον η περίπτωση ενός ατόμου, μια υποθεση περιορισμένη, μια περίπτωση εξαιρετική, επειδή, σχεδόν πάντα, συνεπαγεται για το άτομο βαριές θυσίες: αλλά γίνεται ο δείκτης των δυνατοτήτων της παλής από τη βάση για μιαν alternativa προς το κοινωνικό μοντέλο που έχει τεθεί από την πλειοψηφία, κι επομένως είναι μια μη ακυρωμένη διαλεκτική για μια υγιή κοινωνική οργάνωση, σοσιαλιστική.

Η δευτερη κυρια οψη της συνειδητης αρνησης συνιστάται στο να ξεκαθαρισουμε καλα πως η αρνηση δεν περιοριζεται στην αρνηση στρατιωτικης υπηρεσιας, αλλα αναφερεται και εμπλεκει σαν αρνηση μια ολοκληρη σειρα κοινωνικων θεσμων, και, θετικά, προτεινει τη δημιουργικη αναπτυξη μιας εναλλακτικης λυσης στην κοινωνικη οργανωση που αρνείται.

Φυσικα η πλεον συνηθισμενη και θορυβωδης περιπτωση συνειδητης αρνησης στρεφεται εναντιον του πολεμου και της προετοιμασιας του· αλλα, στην πραγματικοτητα η συνειδητη αρνηση αφορα καθε κοινωνικο θεσμο: γενικότερα, είναι η εκφραση της αρνησης της διαρκους αντιπροσωπευσης καθενος πολιτη που είναι αναγκαια για την υποστηριξη του κοινωνικου θεσμου. Μα, γενικα, σ' ο,τι αφορα τους κοινωνικους θεσμους και την παλη εναντια σ' αυτους αντιμετωπιζουμε σοβαρες θεωρητικες δυσκολιες: η ιδεαλιστικη σκεψη εξεταζε τους θεσμους σαν υπερβαση της ανθρωπινης πραγματικοτητας, επομενως δεν ηταν δυνατό ν' αλλαξουν απο τις μειοψηφικες ομαδες· η μαρξιστικη σκεψη τους εβλεπε σαν φαινομενα που ανηκουν στη σφαιρα του εποικοδομηματος, με τους οποιους ο λογαριασμος θα γινει αφου λυθουν τα δομικα προβληματα, αλλα εκ των πραγματος αυτο δεν συνεβει ποτε: μονο προσφατα ο Illich ανοιξε ενα ρηγμα πανω σ' αυτο το τεραστιο θεωρητικο προβλημα, ιδιαιτερα σ' ο,τι αφορα τον εκπαιδευτικο θεσμο.

Εξ αιτίας της θεωρητικης «καθυστερησης» καθε παλη μεσα κι εναντια σ' ενα θεσμο εμφανιζεται αβεβαιη κι ευκολα ενσωματωσιμη. Γι' αυτο είναι πολυ δυσκολο να διακρινουμε το δεσμο αναμεσα στους θεσμικους αγωνες και σε κεινους της εργατικης ταξης (η εκπαιδευση αποτελει ενα αριστο παραδειγμα). Μα, ακομα και μεσα στο σκοτεινο αυτο πλαίσιο, η συνειδητη αρνηση, σαν αρνηση της αντιπροσωπευτικοτητας και του ιδιου του θεσμου, παραμενει μια καθαρη απαντηση, μια προταση παλης μεταξυ των σπουδαιωτερων για την προωθηση ενος κινηματος που αποβλεπει στον ελεγχο και στην ανοικοδομηση των θεσμων απο τη βαση. Αν η προταση αυτη δεν πετυχαινει σημερα να δειξει πως, με ποια μεσα, σε ποιους χρονους, με ποιες συνδεσεις, θ' αναπτυχθει και θα συνδεθει με τις αλλες μορφες παλης, αυτο δεν οφειλεται στην αναξιοτητα της ουτε αποτελει σημαδι αδυναμιας, αλλα είναι η συνεπεια μιας πολιτικης πρακτικης που αντιτιθεται στη δραση και δεν δρεπει τις δυνατοτητες της στιγμης: δυνατοτητες που, σ' αυτην οπως σε καθε αρχικη φαση, επωμιζονται μειοψηφικες ακομα και μεμονωμενα άτομα.

Και κυριως επειδη είναι μια παλη, κι οχι η παθητικη κι υποτακτικη αρνηση της ιστορικης ηττας, η συνειδητη αρνηση είναι επισης μια εργασια για την ανοικοδομηση μιας συγκεκριμενης εναλλακτικης λυσης προς τ'ο θεσμο (ή προς ολοκληρη την κοινωνικη οργανωση) που αρνείται. Σε μερικες περιπτωσεις αρκει η αρνηση της εκπληρωσης καποιας συμπεριφορας αφου η κινητοποιηση της δημοσιας γνωμης κατακτα τον αναζητουμενο χωρο ελευθεριας· πολυ συχνοτερα, παραμενει σε μια κατασταση οπου δεν υπαρχει υποστηριξη ή περιθωριοποιείται: οποιος αρνείται το θεσμο τιμωρεται με απομακρυνση και αποξενωση απο την κοινωνικη αλληλεγγυη κι ο,τι αυτη συνεπαγεται. Για το θεμα αυτο είναι αναγκαιο να συνεχισουμε αγωνιζομενοι, αποδειχνοντας τη ζωντανια και τη ζωτικοτητα των κινητρων μας. Πρεπει ν' ασχοληθουμε δημιουργικα με την επιβιωση και να δημιουργησουμε το δικο μας τροπο κοινωνικης αλληλεγγυης κι οργανωσης· ετσι, ωστε να φθασουμε οχι πια σε μια αντιθεση μεταξυ ατομου και θεσμου, μα μεταξυ μιας οικοδομημενης ομαδας και μιας αλλης ομαδας (πλειοψηφικης) οργανωμενης παραδοσιακα, μεταξυ μιας νεας και παραγωγικης προτασης και μιας παραδοσιακης και περιοριστικης.

Στον εξαιρετικο βαθμο σοφιστειας και συνθετοτητας στον οποιο εχει φθασει η σημερινη κοινωνικη οργανωση, οι προσπαθειες αυτες εμφανιζονται απλοϊκες και παιδιαστικες που γρηγορα θα εξαφάνιστουν. Εκ των πραγματος, κυριως οταν η παγκοσμια κοινωνια εμπιστευοταν ολο και περισσοτερο την επιστημη και την τεχνολογικη προοδο για να φθασει σε σταδια κοινωνικης οργανωσης που δεν ηταν νοητα εναν αιώνα πριν, οι προσπαθειες οικοδομησης εναλλακτικων λυσεων αυξανονταν κατα τροπο εκπληκτικο και ασυγκρατητο: οι αρνησεις των φοιτητων, η αποξενωση της εργασιας, οι συγχρονες κοινοτητες που αναπαράγονται σ' ολες τις «ανεπτυγμενες» κοινωνιες, η επιστροφη στην υπαιθρο, απο-

τελουν, οπωσδηποτε, μια μακροσκοπικη ενδειξη της δυσκολιας ενος σχεδιου που πριν δεκα χρονα εθεωρειτο αναποτρεπτο.

Δεν προκειται λοιπον για «παιδικες» αποπειρες παιχνιδιου στη κοινωνια των «μεγαλων», αλλα για αποπειρες να επαληθευτει και στις πιο μικρες κοινωνικες οργανωσεις η ζωντανια της σημερινης παραδοσιακης δομης και των προγραμμάτων αναπτυξης της. Και τοτε, μεταξυ των προσπαθειων για την οικοδομηση μιας εναλλακτικης λυσης, ενδιαφερουσες δεν ειναι κεινες που συντελουνται απο ατομα, γενικα, στη βαση των πιο ανομοιων κινητρων, απο την απλη συμπαθεια ως την ανικανοτητα αντιμετωπισης της πολυπλοκοτητας της σημερινης ζωης, αλλα μαλλον οι προσπαθειες εκεινες που συντελουνται απ' αυτους που αποδεικνυουν οτι γνωριζουν ν' αναλυουν τη σημερινη κοινωνικη οργανωση, οτι γνωριζουν ν' αρνουνται, ακομα κι αν αυτο κοστιζει την περιθωριοποιηση τους.

Δεν πρεπει λοιπον ν' αντιμετωπιζουμε τις προσπαθειες των μικροκοσμων σαν σκορπια κομματα στον αερα της ιστοριας, αλλα σαν συγκεκριμενο προγραμμα (εστω και πολυ μειοψηφικο) που προσφερει μια αποφασιστικη και καθολικη απαντηση στα μεγαλα κοινωνικα προβληματα, δοκιμαζοντας το πειραματικα στο ιδιαιτερο περιορισμενο περιβαλλον (στο περιβαλλον, δηλαδη, ολων εκεινων που συμφωνουν a priori πανω στο προγραμμα που θελουν να εφαρμοστει).

Τελος, η μελετη της μη βιαιης κοινωνικης αμυνας. Το εναλλακτικο σχεδιο της κοινωνιας, απο μειοψηφικο και μικροκοσμικο, γινεται ταξικο και περιβαλλει εναν ολοκληρο τομεα της σημερινης κοινωνιας. Αυτο αντιπαρatiθεται με το προβλημα που καθε στρατιωτικο δικαστηριο θετει στον συνειδητο αρνητη: «Μα, αν ολοι επρατταν οπως εσεις, τι θα συνεβαινε στην περιπτωση επιθεσης;». Η ερωτηση ειναι κατα το μεγαλυτερο μερος ψευτικη, επειδη σημερα δεν καταλαβαινουμε πλεον τι σημαινει επιθεση (ποιος ηταν ο επιτιθεμενος στον τελευταιο παγκοσμιο πολεμο: η Πολωνια η ο Χιτλερ; και στο Βιετναμ;). Ειναι επισης ψευτικη σχεδον επειδη δεν περνα ιστορικα απο μια στρατιωτικη κοινωνια σε μια κοινωνια οπου μεγαλο μερος του πληθυσμου αρνειται τον πολεμο διχως ταυτοχρονες ανατροπες στις κοινωνικες δομες, τετοιου ειδους ωστε να προσφερουν χωρο σε λυσεις εντελως διαφορετικες απ' αυτες που σημερα φανταζομαστε: κι αυτο, επειδη η συνειδητη αρνηση συνεπαγεται μια βαθια μεταβολη οχι μονο του ατομου, αλλα και των κοινωνικων σχεσεων και της κοινοτικης οργανωσης.

Αλλα η ερωτηση εχει την αληθεια της: πρεπει να υπαρχει μια καταλληλη κοινωνικη απαντηση στον πολεμο και στον μιλιταρισμο, δηλαδη σε κεινη την οψη της κοινωνιας εναντιον της οποιας, περισσοτερο απο τις αλλες, ο αρνητης αλγνιζεται. Στο σημειο αυτο, οι απαντησεις δεν καταγραφονται στο τραπεζι, αλλα εχουν μπει πρακτικα σ' εφαρμογη. Ειναι προσφατη ιστορια οτι μεγαλες μαζες υπεδειξαν κι εδωσαν λυσεις στο προβλημα αυτο.

Στις τελευταιες δεκαετιες η συνειδητη αρνηση βγηκε αποφασιστικα απο προτασεις «αρνητικου» χαρακτηρα, για να γινει πολιτικη πραξη ενος κινηματος που μεγαλωνει σ' ολοκληρο το κοσμο. Γιατι λοιπον υπαρχει η πνευματικη δυσχερεια να κατανοηθει η συνειδητη αρνηση και η σχεση της με το σοσιαλιστικο κινημα;

Η δυσκολια να περιληφθει η συνειδητη αρνηση στο δυτικο πνευμα αναγεται στα νομικα προσπατιουμενα της κοινωνιας αυτης τα οποια εμεις, σημερα, θεωρουμε «φυσικα». Χρειαζεται να ξαναθυμηθουμε πως ο κατ' εξοχην θεοσμος μας, το Κρατος, βασιζεται σ' ενα δικαιο που προερχεται κατ' ευθειαν απο το ρωμαϊκο. Κι υπαρχουν δυο στοιχεια ρωμαϊκου δικαιου που μας αφορουν αμεσα. Το πρωτο αφορα την αντιληψη για το Κρατος, σαν οντοτητα αφηρημενη κι αυτονομη απο τους ξεχωριστους πολιτες, ικανη να επιβαλλει σε καθε ατομο τη δικη της νομικη φορμα, ανωτερη απο καθε αλλη, αρχιζοντας απ' αυτην του ατομου. «Η κοινωνικη εξουσια, η πολλαπλασιαζομενη δηλαδη παραγωγικη δυναμη που αντλει την καταγωγη της απο τη συνεργασια διαφορετικων ατομων, καθοριζομενη απο τη διαιρεση της εργασιας, εμφανιζεται στα ατομα αυτα, αφου η συνεργασια δεν ειναι εθελοντικη μα φυσικη, οχι σαν δικη τους ενιαια εξουσια, αλλα σαν εξωτερικη δυναμη, που τιθεται απο τα εξω σ' αυτα, για την οποια δεν γνωριζουν απο που ερχεται και που παει, την οποια επομενως δεν μπορουν πλεον να εξουσιασουν και που, αντιθετως, ακολουθει μια δικη της διαδοχη φασεων και

βαθμών ανάπτυξης, ανεξαρτητή από τη θέληση και τη δράση των ανθρώπων, και που, αντίθετα, διευθύνει αυτή τη θέληση και αυτή τη δράση» (Κ. Μαρξ, Η Γερμανική Ιδεολογία).

Κατά δεύτερο λόγο το ρωμαϊκό δίκαιο ξεκινά από έναν ιδιαίτερο ορισμό του «δημοσίου» και του «ιδιωτικού»: έναν ορισμό καταλλήλο για τη ρωμαϊκή κοινωνία, μα καθ' όλα συζητησιμο μετά τη βαθιά μεταβολή της κοινωνικής οργάνωσης. Για παράδειγμα, το ζήτημα της ατομικής ιδιοκτησίας: κατά το ρωμαϊκό δίκαιο αυτή είναι αναπαλλοτρίωτη, μπροστά της το Κράτος οφείλει να σταματά· αλλά ο καπιταλισμός επεφύρα βαθιές μετατροπές στη κατάσταση της ιδιοκτησίας· ο Μαρξ και το σοσιαλιστικό κίνημα την εθέσαν και πάλι σε συζήτηση απαιτώντας την εξαφάνισή της. Για το ρωμαϊκό δίκαιο μερικές ελευθερίες είναι πρωτογενείς, καποτε δεν λαμβάνονται καν υπόψη: για παράδειγμα, η ελευθερία του γάμου, η ελευθερία επιλογής συζύγου, η ελευθερία τεκνοποιίας, η ελευθερία οικονομικής πρωτοβουλίας, η ελευθερία υπερασπίσεως. Τώρα, πανω σ' αυτόν τον ορισμό των θεμελιωδών ελευθεριών του ατόμου και των μειονοτήτων, ιστορικά καταλλήλος εκείνα τα χρόνια, μ' αφηρημένος κι αυθαίρετος σήμερα, οικοδομήθηκε ιστορικά το γιγαντιαίο νομικό καστρό που αποτελεί το σύγχρονο δίκαιο. Ουσιαστικές μεταβολές δεν έγιναν παρά στην εκτασή που προετοιμαστήκαν από τον χριστιανισμό, που ελαχίστα ενδιαφερόθηκε, επειδή η νομική μορφή του, το κανονιστικό δίκαιο, βασιζόταν στο ρωμαϊκό του οποίου υπηρξε ιστορικός συνεχιστής. Είναι λοιπόν φανερό ότι η συνειδητή αρνήση πληττεί τα ίδια τα θεμέλια της κρατικής και νομικής παραδόσεώς μας.

Πρώτον, επειδή η αναγνώριση της σαν πραγματική ελευθερία του πολίτη (κι όχι σαν ανεκτό εγκλημα, όπως σήμερα, προβλέπουν όλες οι νομοθεσίες για το θέμα αυτό) θ' αξίωνε τη διευρύνση αυτού που παραδοσιακά εθεωρείτο ελευθερία του ατόμου σε σχέση με τη δημοσία εξουσία. Κι η διευρύνση αυτή προκαλεί φόβο επειδή θα χάραζε τα ίδια τα θεμέλια του δικαίου και του κράτους.

Δεύτερο, επειδή η συνειδητή αρνήση αποτελεί μια μέθοδο για να διεκδικηθεί από το Κράτος μια ελευθερία για το άτομο ή για τη μικρή ομάδα: μέθοδος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί όχι σε κάποιες ευκαιρίες καλά οριοθετημένες, μα σε περιπτώσεις τις οποίες το Κράτος a priori δεν μπορεί να προβλέψει. Μ' άλλους όρους, η αναγνώριση της συνειδητής αρνήσεως σαν μεθόδου αντιπαράθεσης του πολίτη (ή των μειοψηφιών) προς την εξουσία του Κράτους, απειλεί την ίδια την ύπαρξη του Κράτους και την ικανότητά του που ασκείται μέσω περιριστικών νόμων για όλους.

Η δυσκολία να κατανοήσουμε με νομικούς όρους τη συνειδητή αρνήση, δεν σημαίνει ότι μπορούμε να δεχτούμε πως στις νομικές κωδικοποιήσεις βρίσκεται το πρόβλημα της συνειδητής αρνήσεως, ούτε κι αυτό, με τη σειρά του, σημαίνει πως αυτή η νομική διαμορφώση μπορεί ν' αποτελέσει ένα ακόμα εμπόδιο για όποιον θέλει να προωθήσει τις απαιτήσεις του. Τα προβλήματα είναι κοινωνικά, και μόνο στη συνέχεια, με μορφή έμμεση και μυστικοποιημένη (από το σύστημα εξουσίας) αποτελούν νομικά προβλήματα. Γι' αυτό είναι καλό να

δείξουμε την αιτία που καθιστά δύσκολη την κατανόηση της συνειδητής αρνήσεως κι από τη μεριά εκείνου που δύσκολα θα μπορούσε να είναι συνενεργός: από τους χριστιανούς που ζουν σ' εκκλησίες δομημένες νομικά με παραδοσιακό τρόπο μέχρις εκείνους που ανήκουν στα λαϊκά κινήματα, οι οποίοι, μη έχοντας επεξεργασθεί με δική τους θεωρία για το δίκαιο, παγιδεύονται στις μυστικοποιήσεις και στις βαθιές ακατανόησιες που το δίκαιο αυτό προτείνει.

Θεμελιώδης ανάγκη λοιπόν είναι ν' αναφερομαστε στα κοινωνικά προβλήματα μάλλον παρά στους νόμους, στ' αγωνιζόμενα κινήματα παρά στις νομικές συζητήσεις. Κι από την άποψη αυτή μπορεί να φαίνεται εκπληκτικό το ότι το σοσιαλιστικό κίνημα, που ηγεμονεύει την παλιά των λαϊκών στρωμάτων, δεν περιλαμβάνει μεταξύ των μορφών πάλης του την παλιά κατά του πολέμου και ιδιαίτερα τη συνειδητή αρνήση. Αντίθετα, πολύ συχνά κηλιδώσε αυτή τη τελευταία σαν ονειροπολό πατακισμό, ξενή προς κάθε δυνατό επαναστατικό πρόγραμμα, κι αδιέξοδο δυναμειών που διαφορετικά θα μπορούσαν να έχουν τη δική τους θετική συνεισφορά.

Η μαρξιστική παλη ή καλύτερα το μαρξιστικό ενδιαφέρον για την στρατιωτική εξουσία, δεν αποτελεί συνέχεια του πατσιφισμού της Πρώτης και Δευτερης Διεθνους, αν και πρέπει να θυμομαστε πως το συνθήμα «πολεμος κατα πολεμου» ήταν χαρακτηριστικό της Δευτερης Διεθνους κι όχι καποιας ειρηνιστικής ή αναρχικής ομάδας. Σ' ολοκληρη την ιστορία του μαρξισμού υπαρχει μοναχα μια προσπάθεια, μ' αξιώσεις, να χαραξει και να εχει επιπτώσεις στην πολεμική μηχανή: η προσπάθεια της Rosa Luxemburg και του K. Liebknecht στη Γερμανία στις παραμονες του πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Υπήρξε μια προσπάθεια εξαιρετικά μειοψηφική μέσα στη Δευτερη Διεθνη, δεμένη με συνθήματα αρνησης και μπόϊκοταζ του στρατου, που σχεδον ησαν ομοια με κείνα των αναρχικών και των ειρηνιστών του τότε και του σημερα· γι' αυτο το λογο εξ' άλλου οι δυο γερμανοι αρχηγοι εθεωρωντο, γι' αρκετο χρονικο διαστημα, απο την Τριτη Διεθνη, εξτρεμιστες. Στη Ροζα Λουξεμπουργκ δεν υπηρχε απολυτη διακριση μεταξυ παλης μέσα στα στρατοπεδα και αρνησης του στρατου· γι' αυτην ο σκοπος ήταν φανερος: να χτυπησει μ' όλους τους τροπους τον μιλιταρισμο.

Και ο Λενιν; Είναι διαχυτη η εντύπωση οπως αυτος προεβλεψε ή προγραμμάτισε τη ρωσική Επανάσταση σαν συνεπεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου· αν η Διεθνής εκανε λαθος παίρνοντας ελαφρα εκείνον τον ουσιαστικά καπιταλιστικό πολέμο, ο Λενιν ειχε δει καθαρά τι επρεπε να κανει, και η ιστορία των δικαιώσε· εται, η μαρξιστική θεωρία - που απο τη Δευτερη Διεθνη βρισκοταν σε κρίση εξ' αιτίας του κοινοβουλευτικού ρεβιζιονισμού και της ανικανότητας της ν' αντιμετωπισει το φαινομενο πολέμος - βρήκε τη συνεχεια της αναπτυξης της στη θεωρητική ικανότητα του Λενιν. Η αποδείξη όλων αυτών είναι η τροποποίηση, με δική του υπογραφή και των άλλων της αριστερας, της εισήγησης για τον πολέμο και για την ειρήνη που παρουσιάστηκε στο συνεδριο της Στουτγκαρδης το 1907: «Αν παρ' όλ' αυτά ξεσπάσει ο πολέμος, ανάγκη να παρεμβουμε για να τον σταματήσουμε αμεσώς, και να χρησιμοποιήσουμε μ' όλες τις δυνάμεις που διαθέτουμε, την οικονομική και πολιτική κρίση που δημιουργούνται απο τον πολέμο, για να κινητοποιήσουμε τα ευρύτερα, κατα το δυνατό, λαίκα στρώματα και να επιστρεφουμε την πτώση της καπιταλιστικής κυριαρχίας». Ολ' αυτά, αντιθέτως, δεν έχουν κανένα στηριγμα.

Πριν απ' όλα αναγκη να θυμομαστε πως στα προηγούμενα συνεδρια η Διεθνής ειχε αρνηθεί να παρει θέση (είτε ειρηνιστική είτε επαναστατική) για το ζήτημα του πολέμου, μολοντι μερικοί ειρηνιστες (ειδικά ο ιερέας D. Nieuwenhuis, που μετα θα περάσει στους αναρχικούς) προώθησαν μιαν αξιολογή συζήτησης. Αναπροτεινόμενο ακομα μια φορα στη Στουτγκαρδή το ζήτημα του πολέμου, ειχαμε μια κουραστική και μπουχτιστική αντιθεση των ειρηνιστών (διχως πια τον Nieuwenhuis) με τη διευθυνση της Δευτερης Διεθνους· κι ετσι παρεμβάλλεται η αριστερα (Luxembourg, Λενιν, Martov), που με την τροποποίηση της μπορεσε να ξαναβρει μια γενική συμφωνία. Δεν είναι εκπληκτικό που συμφωνήσαν μεταξυ τους τόσο διαφορετικές ομάδες, επειδη η τροποποίηση προσφερόταν για διαφορες ερμηνείες.

Πραγματι η τροποποίηση, αν εξεφραζε μια βαθιά αντίληψη, ελεγε πως η επανάσταση μπορεί να προέλθει όχι μονο απο οικονομικές κρίσεις, οπως όλοι μεχρι τότε παντα υποστήριζαν, αλλά επίσης και απο πολιτικές κρίσεις. Είναι η σκεψη της Luxembourg που διαμορφώσε την τροποποίηση. Προσθετουμε πως, αν η τροποποίηση γνωρίσε καποια πρακτική εφαρμογή, αυτη δεν οφειλεται στον Λενιν (που δεν οργάνωσε καμία εξεργεση στο ρωσικό στρατο, παρα το οτι οι μενσεβικοι και μπολσεβικοι βουλευτες διωχθηκαν επειδη αρνήθηκαν να ψηφίσουν τις πολεμικές πιστώσεις), αλλά κυρίως στη γενναίωσχη κι εξαιρετική δράση της Luxembourg και των σπαρτακιστών.

Οι δυσκολίες του Λενιν ν' αντιμετωπισει πολιτικά τον πολέμο μαρτυρουνται απο την παρατήρηση του, γραμμένη μετα τον πολέμο και την Επανάσταση στη Ρωσία, το 1922, με την οποία εδινε οδηγίες στους σοβιετικούς αντιπροσωπους στο συνεδριο της Χαγης (δυστυχώς το κειμενο αυτο συστηματικά αποσιωπάται ενώ συνεχίζουν ν' ανατυπωνονται μονο τα πριν τον πολέμο κειμενα του Λενιν): «Όσον αφορά την παλη εναντια στον κίνδυνο του πολέμου, πιστευω πως η μεγαλύτερη δυσκολία συνιστάται στο να νικήσουμε την αντίληψη πως αποτελεί ένα προβλημα απλο, καθαρο και σχετικά ευκολο. Θα απαντήσουμε στον πολέμο

με την απεργία ή την επανάσταση, λένε στην εργατική τάξη οι ρεφορμιστές αρχηγοί. Και πολύ συχνά ο επιφανειακός ριζοσπαστισμός αυτών των προτάσεων ικανοποιεί και εφουσαζεί τους εργάτες, τους συνεργαζόμενους, τους αγρότες. Ίσως το σωστότερο χτύπημα θάταν ν' αρχίζαμε ν' αρνιομαστε την ιδέα με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο: να δηλώσουμε πως κυρίως τώρα, μετά τον πρόσφατο πόλεμο, μονον ο πιο ηλίθιος κόσμος, ή οι πιο εθισμένοι ψευτες, μπορούν να εγγυονται πως έχει αξία η απάντηση αυτή στο πρόβλημα της πάλης εναντία στον πόλεμο: να δηλώσουμε πως είναι αδύνατο ν' απαντήσουμε στον πόλεμο με μίαν απεργία, όπως επίσης είναι αδύνατο ν' απαντήσουμε με την επανάσταση... Αναγκη να εξηγήσουμε στον κόσμο την πραγματική κατάσταση, ποσο μεγάλο είναι το μυστήριο με το οποίο είναι τυλιγμένη η γεννηση του πολέμου, και ποσο η επαναστατική οργάνωση των εργατών, ακόμα και όταν είναι οντως επαναστατική, είναι αδύνατη μπροστά σ' έναν πόλεμο πραγματικά επικείμενο. Αναγκη να εξηγήσουμε όσο ακριβεστερα γίνεται στο κόσμο, τι συνεβει κατά τη διάρκεια του τελευταίου πολέμου, και γιατί δεν μπορούσε να γίνει διαφορετικά. Αναγκη να εξηγήσουμε καλά τη σπουδαιότητα αυτού του γεγονότος, πως το ζήτημα της «υπερασπισης της Πατρίδας» τίθεται αναποφευκτα, και πως η μεγάλη πλειοψηφία των εργαζομένων θ' αποφασίσει αναποφευκτα υπέρ της αστικής τάξης».

Οφειλούμε να συμπερανουμε πως η Δευτερη Διεθνής, και μ' αυτήν ο μαρξισμος, εσπασαν τα μούρτα της μπροστά στο πρόβλημα του πολέμου, επειδη δεν διεθεταν καμία λύση ουτε θεωρητική ουτε πρακτική. Ο Λενιν μίλησε μετά για «προδοσία αρχηγών»: αλλά η αποψη αυτή δεν παρέχει καποία ιστορική διευκρίνιση του γιατί ο παγκόσμιος μαρξισμος βρέθηκε καθ' ολοκληρία απροετοίμαστος. Το γιατί τα προβλήματα αυτά αποσιωπηθηκαν τόσο καιρο, αν όχι μυστικοποιημένα, οπωσδηποτε όμως σαν να ήσαν λυμένα, οφειλεται στο γεγονός πως στα ίδια χρονία αρχίζε η πρώτη εμπειρία της «σοσιαλιστικής» κοινωνίας.

Στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα αρχισε να διαδίδεται στην Ευρώπη η συνειδητή αρνήση στη στρατιωτική υπηρεσία: και, στον ευρύτερο χώρο της πάλης για την παγκόσμια απελευθέρωση, αρχίζε τότε μια μεθοδος πάλης και μια πολιτική θεωρία, η μη-βία, που οδηγούσε στην απελευθέρωση απο τον αποικισμό μια απο τις μεγαλύτερες χώρες του «τρίτου κόσμου». Δεν είναι ευκολο να δείξουμε εδώ τη σημασία των γεγονότων αυτών σε σχέση με την κρίση του σοσιαλισμου. Είναι όμως γεγονός πως, απο τότε, οι αγώνες για την απελευθέρωση των λαών ειδαν διπλά-διπλά αγωνιζόμενους μαρξιστες και κινήματα μη-βίας.

Η σημερινή προσπάθεια των ομάδων της ακρας αριστερας ν' αγωνιστούν εναντία στο στρατο, αποτελεί, ακόμα μια φορά, μια αποπειρα αντιμετώπισης του προβλήματος δίχως να υπάρχει συγκεκριμένη θεωρητική ανάλυση: μονο με τις νέες ιστορικές συνθήκες θα μπορεσει να λυθεί πραγματικά αυτο το πρόβλημα, επειδη κυρίως αυτές τις νέες ιστορικές συνθήκες μπορούμε να συμβουλευτούμε με ώστε να έχουμε έναν στρατηγικό προγραμματισμο.

Τώρα, μετά πενήντα χρονία εμπειριών, σχεδον παντα αρνητικών, του εργατικού κινήματος, για τα προβλήματα του Κρατους και του πολέμου, και μετά τη συνειδητοποίηση των ανεπαρειών του θεωρητικού και πρακτικού μαρξισμού, είναι αναγκαίο να κοιταξουμε το πρόβλημα κάτω απο μια νέα οπτική γωνία.

Η συνειδητή αρνήση ξαναθετεί σε συζήτηση τις ρίζες της κοινωνικής ζωής, τις ρίζες των οργανωμένων ιστορικών κινήματων. Η συνειδητή αρνήση είναι η συνειδηση του οτι οι άνθρωποι αποτελούν το μετρο μετρήσης πράγματων και οργανώσεων, κι όχι οι θεωρίες, οι νομοι και οι θεομοι. Αποτελεί τη ρωμαλεα επικύρωση πως η κοινωνία, και κάθε κοινωνικό κίνημα, θεμελιωνεται στους ανθρώπους, πως αν οι άνθρωποι, εστω και ελαχιστοι, δεν συμφωνουν και εκδηλώνουν τη διαφωνία τους, ολοκληρή η κοινωνική οικοδομή πασχει και πρεπει να βρεθεί μια νέα σωστότερη τάξη.

Οι αρνήτες διαμορφώσαν τη θεωρία τους και την εκτίσαν σε μαζικό επιπεδο, την ΜΗ-ΒΙΑΗ ΑΜΥΝΑ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ, εξαγοντας όλες τις συνεπειες που αυτή μπορεί να έχει στο καιρο της ειρήνης για την κοινωνική οργάνωση: αποκεντρωση, εξουσία της βάσης, αποκεντρωση και μετατροπή της τεχνολογίας. Όπως, μπροστά στην ατομική κατοχή των μέσων παραγωγής, ο Μαρξ θεωρητικοποιεί τη μαζική αρνήση του προλεταριάτου που παριστάνεται απο την πρόταση

για κοινωνικοποίηση τους, έτσι, μπροστά στην οικειοποίηση - από το Κράτος ή από μια τάξη στην εξουσία - της αμυνας της ομάδας, οι αρνήτες προτείνουν στη συλλογική συνειδητή αρνήση, δηλαδή την κοινωνικοποίηση της αμυνας, δηλαδή, τη συλλογική κατοχή απ' όλους τους ανθρώπους των μέσων και εργαλείων αμυνας.

ΜΗ-ΒΙΑ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΛΥΣΕΙΣ

Η αναμετατροπή της στρατιωτικής σε κοινωνική παραγωγή είναι δυνατή. Από το 1945 έγιναν αναμετατροπές εργοστάσιων εξοπλισμού σε πολλές χώρες κάτω από διαφορετικές συνθήκες. Αν με την αναμετατροπή τίθεται πραγματικά ένα τεχνικό πρόβλημα, αυτό υπάρχει στην περίπτωση που οραματιζόμαστε την αναμετατροπή σ' εθνική κλίμακα. Αλλά ένας οραματισμός του είδους αυτού, προϋποθέτει την υπαρξη μιας πολιτικής θέλησης, κι αυτή δεν είναι ορατή σε διεθνή κλίμακα.

«Τα όπλα δημιουργούν απασχόληση». Είναι το επιχείρημα που ανήκει σε μια δεξιά στάση και πολιτική, ικανή ν' αυξάνει τα κέρδη και την κυριαρχία πάνω στους λαούς του Τρίτου Κόσμου για τις ιθύνουσες ομάδες των καπιταλιστικών χωρών.

Τίποτα δεν είναι πιο αμφισβητήσιμο απ' αυτή τη διαβεβαίωση, την τόσο επαναλαμβανόμενη που, σε συνδυασμό με τις θεωρήσεις για την «εθνική αμυνα», έχουν στερεωθεί στη συνείδηση του πολύ κόσμου.

Οικονομικές μελέτες αποδειχνουν πως πιστώσεις που προορίζονται για τους εξοπλισμούς, θα δημιουργούσαν περισσότερη απασχόληση αν αφιερωνόνταν στην παραγωγή κοινωνικά χρησίων αγαθών. Άλλες μελέτες αποδειχνουν ότι η παραγωγή όπλων είναι πληθωριστική.

Ο πληθωρισμός κι η ανεργία θα ελαττώνονταν σημαντικά αν λαμβανόνταν μέτρα υπέρ της αναμετατροπής.

Η αριστερά δεν φαίνεται να διαθέτει βαθύτερο και διαφορετικό προβληματισμό από τη δεξιά. Έχει ελάχιστα προβληματιστεί πάνω στους δεσμούς μεταξύ καπιταλιστικής ανάπτυξης και της ανάπτυξης του στρατιωτικο-βιομηχανικού συμπλεγματος. Όπως και πάνω στο ζήτημα ότι ένας αυτοδιαχειριστικός σοσιαλισμός είναι ασυμβίβαστος με μια στρατικοποιημένη κοινωνία.

Στο τεύχος αυτό θα παρακολουθήσουμε τι έπραξαν οι εργάτες της Lip (Γαλλία) και της Lucas (Αγγλία), και θα ολοκληρώσουμε το θέμα μας στα επόμενα τεύχη.

LIP 1973-1981: ΤΟΜΕΑΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ

Michel Jeanningros: εργάτης της Lip

Το ουσιαστικό αντικείμενο της ατελείωτης πώλης των εργοστασίων Lip από το 1973 ως το 1981 - η πιο μεγάλη σε διάρκεια συγκρούση της γαλλικής εργατικής ιστορίας - είναι πριν απ' όλα και κυρίως η υπερασπίση της απασχόλησης. Ξεκινώντας το καλοκαίρι του 1973, μ' αφορμή το αποτέλεσμα των νέων επιθετικών τρόπων αυτοϋπερασπίσης που υιοθετήθηκαν από τους εργάτες, η συγκρούση ξεπερνάει σε μεγάλο βαθμό το πλαίσιο της περιοχής και ηχεί πολύ πέρα από τα όρια του εξαγωγού*. Δεν είναι αξίο προσοχής το ότι τα εργοστάσια Lip έχουν κατασκευαστεί τόσο στο Βελγίο όσο και στο Κεμπεκ, στην Ιαπωνία και στην Ισπανία ακόμα και στη Δανία; Άλλη διαπίστωση: αν οι συνδικαλιστές, οι σύμβουλοι, οι στρατευμένοι ήρθαν από μια εκατονταδα χωρες στο Palente, είναι για να καταλάβουν καλύτερα το φαινόμενο Lip, ευρυτάτα γνωστό, και ν' αναμετρήσουν την παροιμιώδη αποφασιστικότητα των εργατών.

Φεύγοντας απ' αυτές τις συναντήσεις που ποικίλλουν εξαιρετικά, νέες επιθυμίες εμφανίζονται στο περασμά των μηνών, συζητήσεις πολύ πλούσιες ή εκτεταμένες αναλύσεις, σ' επιτροπές ή εσωτερικές συγκεντρώσεις: η θέση της γυναίκας στη συγκρούση και στη δουλειά, ο τύπος ιεραρχίας, η σχέση εργασίας-μισθού, ποιος τύπος χρήσιμης κοινωνικής δραστηριότητας πρέπει να προνοηθεί, και πως μπορούμε να περνάμε και να ζούμε αλλοιωτικά τις ώρες διασκέδασης. Φυσικά, μερικά εργοστάσια Lip φτάνουν στο σημείο ν' αναρωτιούνται για τον τελικό σκοπό της παραγωγής όπλων που εξασφαλίζουν δουλειά σε 220 μισθώτους το 1973 και σε 150 ακόμα ανάμεσα στο 1974 και στο 1976.

Από το 1914...

Ίσως θαπρεπε να θυμηθούμε ότι εξω από τα τμήματα της ωρολογιοποιίας, μηχανικής, εργαλειομηχανών, η Lip παράγει από τον πόλεμο του 1914 ένα μέρος εξοπλισμού, είτε άμεσα είτε σαν υπεργολαβία ειδικευμένων επιχειρήσεων (Manurhin, Thomson, SNIAS, TRT, Dassault, Luchaire, Matra, κλπ.). Μια μεγάλη κλίμακα παραγωγής που προσαρμόζεται στη διεθνή συγκυρία: ρουκεττες για βομβες, διακοπτες και ωρολογιακοι μηχανισμοι για στρατιωτική χρήση, χρονομετρικές ρουκεττες, radio-compas, ειδικούς μηχανισμούς, τηλεμετρα, όργανα μέτρησης τροχιάς βλημάτων, επιβραδυντικά, αποσυνδτετες εκρηκτικών, μεγάλες παραγγελιες οβιδων από το 1947.

Το 1935 η Lip έχει μια θαυμάσια παραγγελία 2.500.000 πυραυλων θαλασσο-σης που προοριζονταν για το Ατλαντικό Συμφωνο. Μια θυγατρική ανοίξε στο Issoudun για την κατασκευή τους και τη συναρμολόγηση τους, γεγονός που αύξησε τους υπαλλήλους από 200 σε 900 σχεδόν, σε κείνη τη μικρή πόλη του Indre, στη διάρκεια μιας δεκαετίας. Ακόμα και το 1973, χρόνια του πρώτου ελλείματος στον ισολογισμό, ο τομέας εφοδίων - εξοπλισμού, επαναπατρίσμενος στη Besancon είναι ο μόνος ευνοημένος στον προϋπολογισμό.

Όταν οι εργάτες αποφασίζουν στις 18 Ιουνίου 1973 να ξαναβάλουν μπροστά μερικές δραστηριότητες για την επιβίωση τους, το ζήτημα των τομέων που θα προνοηθούν δεν συζητήθηκε πραγματικά. Επρεπε να ενεργήσουν γρήγορα, να στοχεύσουν την κοινή γνώμη ξαναβαζοντας μπροστά δυο αλυσίδες παραγωγής ρολογιών, κι αυτό για να επιτυχουν μια συμφωνία με τη δημοσία εξουσία και τ' αφεντικά. Σε μικρές ομάδες πληροφόρησης, ανακινούσαν διάφορα ζητήματα κατά τη διάρκεια του φθινοπώρου του 1975, κι ιδιαίτερα όταν εφτάσαν οι 200 εργάτες της Lip στη Blaquiére στο Larzac, ριχτηκε η ιδέα του τελικού μετασχηματισμού του εργοστασίου εξοπλισμού, όμως δεν προχώρησαν πιο μακριά. Με κόπο, το ζήτημα αυτό ανακινούσε μια μειοψηφία μέσα στο συνδικαλιστικό τμήμα της CFDT, αλλά ο άμεσος αντικειμενικός στόχος ήταν να ξαναβρεθεί μια απασχόληση για τον κάθε εργατή της Lip, και μια συζήτηση που ν' αφορά την ουσία του ζητήματος αναβλήθηκε γι' αργότερα. Πότε, στη διάρκεια αυτής της πρώτης φάσης της συγκρούσης, το πρόβλημα του εξοπλισμού δεν είχε

πραγματικά συζητηθεί σε γενική συνέλευση: όλοι οι στρατευμένοι συνδικαλιστές ξέρουν ότι θα προχωρούσε παρα πολύ γρήγορα, κι ότι θα μπορούσε να προκαλέσει ζωντανές αντιδράσεις από ένα μέρος του προσωπικού, ιδιαίτερα από κεινούς που είχαν λυπηθεί γι' αυτή τη διαφωνία.

Στη διάρκεια της οικονομικής καθίζησης, από το φθινόπωρο του 1974, μια μείωση της αντιπροσώπων της CFDT στην εργοστασιακή επιτροπή ζητά από τον Claude Nenschwande να εξεταστεί, στα πλαίσια του δυνατόν, μια αντικατάσταση των κατασκευών για στρατιωτική χρήση από προϊόντα χρήσιμα στη ζωή. Μια πρώτη έρευνα επιτρέπει να παρασταθούν, δίπλα στις παραδοσιακές κατασκευές, τριάντα νέες απασχολήσεις.

Αλλοιμονο, νέες δυσκολίες της Lip σταματούν τη διαδικασία αναμετατροπής που μόλις είχε αρχίσει.

Τον Απρίλη του 1976 αντιμετώπιζι ένα νέο ελλείμα στον ισολογισμό, το σύνολο των εργατών διεκδικεί για όλους «το δικαίωμα του να ζεις και να δουλεύεις στη χώρα σου». Στο μανιφέστο «Lip '76», μια βιομηχανία, μια περιοχή σε κίνδυνο», το αντικείμενο της συγκρούσε επανακαθορίζεται καθαρά: «Οι εργατές προσπαθούν να συνεχίσουν μια συγκεκριμένη δραστηριότητα που υλοποιείται με τη συνέχιση των κατασκευών στην ωρολογόποιια και στον εξοπλισμό». Αυτή η απλή φράση συνοψίζει πολύ καλά τον γενικό τρόπο σκέψης και την ενωτική στάση των εργατών της Lip, που για μια ακόμα φορά είχαν χτυπηθεί από την κακοδαιμονία.

Lip-Larzac

Ξαναρχίζοντας η συγκρούση, στην αρχή του 1976, τη στιγμή που εμφανίζονται τα πρώτα σημάδια ανακαμψής της κρίσης, γίνεται αναγκαία μια μεγαλύτερη προσπάθεια εκλαΐκευσης. Δεκάδες εργατές της Lip κινούνται προς όλες τις κατευθύνσεις, για να εξηγήσουν το γιατί η Lip καταποντιστήκε πάλι. Μια άλλη σειρά συναντήσεων αρχίζει με τους συνδικαλιστές, τους πολιτικά στρατευμένους, τις μη-βίαιες ομάδες, τους χριστιανούς.

Με τους 103 εργατές της Larzac, στις 15 Ιουνίου 1975, πενήντα εργατές της Lip, με το τοπικό συνδικατο CFDT της Besancon, υλοποιούν την ενεργητική υποστήριξη τους αγοράζοντας ένα οικοπέδο. Κατά τη διάρκεια της συμβολικής τελετής των εγκαίνιων αυτής της «απελευθερωμένης» γης δεν χάνουν την ευκαιρία να δώσουν ένα χέρι στο σκαψίμο του δευτέρου κομματιού της ταφρού μέσα από την εθνική οδό που επιτρέπει να φερουν το νερό πάνω στην περιμετρη της επεκταθείς του στρατοπέδου τους.

Αρχίζοντας από το καλοκαίρι του 1976, εργατές της Lip συμμετέχουν κάθε χρόνο στη δραστηριότητα για τα στάδια κατασκευής στο CUN του Larzac που, φυσικά, τελειώναν κάθε φορά με μακριές και καρποφόρες ανταλλαγές αποψεών πάνω στον τελικό σκοπό της κατασκευής εξοπλισμών. Εβλεπε κανείς εργατές της Lip να έρχονται σε υποστήριξη αυτών που έστελναν πίσω τα στρατιωτικά τους βιβλία. Ένας απ' αυτούς τους εργατές εφτάσε να δώσει κατάθεση σαν μάρτυρας στη διάρκεια της δικής του Olivier Vial στη Bouneville στις 12 Οκτωβρίου 1979 που είχε σαν αποτέλεσμα να ενοχληθεί ένας δικαστής που ξεσπάσε ετοι: «Τι γυρεύει η Lip σ' αυτή την υπόθεση;» Κατά τη διάρκεια του Νοεμβρη το 1979, πεντε ομάδες εργατών της Lip διατρέχουν με φίλους από τη Larzac ένα ή δυο διαστήματα της πορείας στο Παρίσι. Δυο εργατές της Lip συμμετέχουν στις 17 Νοεμβρίου σ' ένα συμπόσιο οργανωμένο από τη CEDETIM και την MDPL στο Παρίσι. Εκεί συναντούν συνδικαλιστές από τη CFDT, CGT, FO, κι ακόμα συνδικαλιστές της CGT από τα κυριότερα εργοστάσια εξοπλισμού κοντά στην πρωτεύουσα. Εκεί παραδεχτήκαν ότι σ' όλες αυτές τις επιχειρήσεις κι ακόμη σ' όλα τα συνδικαλιστικά τμήματα, τα προβλήματα που μπαίνουν από την κατασκευή υλικού πολέμου έχουν εξεταστεί πολύ λίγο, ειδικά σε περιόδους κρίσης. Μια επίθεση των μισθωτών αυτού του τομέα για μιαν αναμετατροπή δεν μπορεί να γίνει αύριο, κι ένας τέτοιου είδους προβληματισμός αρχίζει μόλις να διαπερνά τα συνδικαλιστικά τμήματα.

Αλλά ας ξαναγυρίσουμε στο εργοστάσιο. Με την επιστροφή της ανεργίας, οι εργάτες της Lip επηρέπε να απασχοληθούν σε νέες δραστηριότητες που αντικαθιστούσαν τις παλιές. Κάνουν εκκλήση στη φαντασία και μικρές ομάδες σκαρφίζονται πολλές μικρές εφευρέσεις από ξύλο, υφασμα ή πηλο. Μερικοί εργάτες της Lip, ειδικοί στο μονταζ εκρηκτικών μηχανισμών, είχαν την φαινή ιδέα - ποσο συμπληρωτική ιδέα αληθινή - να μετασχηματίσουν μια κεφαλή οβίδας σε μια ωρολογιακή συσκευή για την κουζίνα, χρήσιμη κι μη-βίαη, που ξεσηκώσε συζητήσεις μεταξύ χιλιάδων συμπαθουστών την ανοιξη του 1977. Με την chomageo-poly, μια άλλη πρωτοτυπη μικρο-κατασκευή, μορφωτική, για να εξηγήσει και ν' αναλύσει κομματι-κομματι τα εξαρτήματα του καπιταλιστικού συστήματος, οι εργάτες της Lip διέθεσαν δυο κατασκευές όργανα εκλαΐκευσης, ιδιαίτερα δηκτικά αλλά ειρηνικά.

Κατά τη διάρκεια του χειμώνα του 76-77, οι ερευνητές της Lip, βοηθούμενοι από τους μηχανικούς που έμειναν στην Palente, εργαζονται για να ετοιμάσουν ιατρικές συσκευές και υλικά που, όταν τελικά αποφασίζονται η επαναλειτουργία της επιχείρησης, θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν τις μηχανές του θανάτου με μηχανήματα χρήσιμα στη ζωή και την επιβίωση. Κατασκευαστήκαν μια τριανταρία ειδών μεταξύ των οποίων: λαβίδες για θεραπεία με ραδιοϊσοτόπια, μικροβηματοδοτές, συσκευές για να ζυγίζουν αρρώστους πανω στα κρεβάτια τους κλπ. Μετά όμως, από μια αρχή που υποσχόταν πολλά, το προχωρημα διακοπήκε βανούσα από την αποχώρηση των μηχανικών, που κάτω από τις πιέσεις της τοπικής εργοδοσίας αποσπαστήκαν από την Lip.

Ψαχνοντας για αγορές...

Πολυ συχνά επίσης, ομάδες ξένων συμπαθουστών, όπου προέρχονταν από αφρικανικές, ασιατικές και λατινο-αμερικανικές χώρες, συνωστιζόνταν στις πόρτες του Palente. Και η κλασσική ερώτηση, σχεδόν τελετουργική: «Δεν μπορείτε να κάνετε μαζί μας κάτι για μας μέχρι να ξαναρχίσουν οι δραστηριότητες της επιχείρησης;» Μετά από σκεπή πάνω σ' αυτή την ιδέα, στις 18 Απριλίου 1977 μια αντιπροσωπεία της Lip πεταγες για το Αλγερι όπου θα συναντούσε αντιπροσώπους από βιομηχανίες μηχανικών και ηλεκτρικών. Η ιδέα αυτή υλοποιήθηκε τελικά με τη μορφή δυο συμβολαίων και τη δημιουργία μιας συνεργατικής σπιούδων και ερευνας. Η SCERP (Société Cooperative d'Etudes et de Recherches de Palente) συνέχισε ν' αναπτύσσεται, και το Μάρτι του 1981 απασχολούσε μια δωδεκάδα ανθρώπων. Πρωτοτυπες εργασίες προετοιμαζόνται με διάφορες χώρες. Μεσω αυτής της συνεργασίας μια καινούργια γεφυρά ισως στηθεί μεταξύ Ευρώπης και Τρίτου Κόσμου. Δεν είναι αυτή μια θετική αποψη της παλης των εργατών της Lip που για μακρύ χρονικό διάστημα παρέμεινε αγνοημένη; Στις 28 Νοεμβρίου 1977 οι εργάτες της Lip αποφασίζουν να ξεκινήσουν μια εργατική κοπερατιβία για να συνεχίσουν την παραγωγή. Στις 26 Ιουνίου 1978 υποβάλλουν στο υπουργείο βιομηχανίας τα αναπτυξιακά τους σχέδια, στα οποία δεν υπάρχουν παρα μοναχα δραστηριότητες ωρολογιοποιίας, κατασκευής κουτιών για ρολογια, μικρομηχανική και επεξεργασία μετάλλων. Πρέπει να βρεθούν αγορές πολυ γρήγορα, ιδιαίτερα στον τομεα της μηχανικής: θαρραλέοι αυτοσχέδιοι πλάσιε, επισκεπτοναι διαδοχικά εκατοντάδες μικρές και μεσαιες επιχειρήσεις για να αποσπασουν συμβολαία κατασκευων στον τομεα της υπεργολαβίας. Εξετάζουν διαδοχικά όλες τις δυνατότητες που προσφερθηκαν από τους τομεις των οικιακών ηλεκτροσυσκευων, της τηλεφωνίας, του αγροτικού υλικου, ωρισμένων ηλεκτρονικών, των ιατρικών συσκευων, και αξεσουαρ αυτοκινήτων. Τα αποτελεσματα είναι ενθαρρυντικά, αλλά δεν αρκουν για να εξασφαλίσουν δουλειά σε μονιμη βάση για τους 60 περίπου απασχολούμενους και παλι στο τομεα της μηχανικής.

Παραλληλα, προγραμματίζουν για τις 16 Μαΐου 1978 μια βραδια σκεψης π' αφορά τις κατασκευές όπλων, στην οποία ξαναβρίσκονται καμία τριανταρία εργάτες της Lip από τους 350 που βρίσκονταν ακόμα στο εργοστάσιο. Στις 4 Ιανουαρίου 1979, ο νεος εκλογικός αντιπρόσωπος του RPR της Besancon, εκτο-

ξευει κυριολεκτικά μια (διερευνητική της κοινής γνώμης) πρόταση και υποσχεται τη βοήθεια του για τη δημιουργία μιας μονάδας εξοπλισμών μ' εκατο υπαλλήλους. Ακόμα την περιμένουν! Στις 7 Ιουνίου το πρόβλημα των εξοπλισμών αναφέρεται στη διαρκεία μιας γενικής συνελεύσεως, που αφιερώθηκε ολοκληρωτικά σ' αυτό. Στις 28 Ιουνίου, το τμήμα της CFDT και φίλοι της Lip ξανασκεφτόνται τρόπους εξόδου από τα προβλήματα που επιβαλλόνται από τη βιομηχανική ανανέωση, και ειδικά για τη στάση που έπρεπε να κρατήσουν μπροστά σε μια ενδεχόμενη επαναδραστηριοποίηση του τομέα εξοπλισμών. Αυτή η μεγάλη συζήτηση περιέχεται ολοκληρωμένη στο ν. 16-17 της Lip unité, του Ιουλίου-Αυγούστου 1979. Αλλά ο καιρός περνάει και οι δυσκολες οικονομικές πραγματικότητες αντιτίθενται στα σχέδια τους, και τους υποχρεώνουν ν' αναθεωρήσουν τις αρχικές φιλοδοξίες τους και να περιορίσουν τους στόχους τους, άμεσους και μακροπρόθεσμους, όσον αφορά την απασχόληση.

Στις 12 του Ιουλίου 1979 όλα προχωρούσαν πολύ αργά, και το σχεδιασμένο ανανέωση βρισκόταν πάντα στη διάθεση του υπουργείου (που δεν γίνεται αποδεκτό παρα του Ιουλίου του 1980!), όταν μια προσφορά για ανταλλακτικά προορισμένα για τους εξοπλισμούς φτάνουν στη διεύθυνση. Το πρόβλημα παραπεμπεται άμεσα στη γενική συνελεύση των εργατών: λογία πικρά ανταλλάσσονται μεταξύ εκείνων που είναι αντίθετοι σ' οποιαδήποτε επαναλειτουργία δραστηριότητας που έχει σχέση με τον πόλεμο, και κεινων που, αυτο-ονομαζόμενοι ρεαλιστές, επιθυμούν να επιταχύνουν τη δημιουργία απασχόλησης. Τελικά, καμία απόφαση δεν παρήκε ... η προσφορά που αναγγέλθηκε δεν ήρθε.

Το σημείο καμπής στις 28 Σεπτεμβρίου 1978

Στις 28 Σεπτεμβρίου 1979, το συνδικαλιστικό συμβούλιο έχει μια συνάντηση διάρκειας επτά ωρών μ' έναν αντιπροσωπιο της FGM-CFDT: οι πολιτικοί όροι για την έγκριση του σχεδίου ανανέωσης είναι τέτοιοι που πρέπει, είτε να θυσιάσουν δεκάδες πιθανές θέσεις απασχόλησης είτε ν' αντικαταστήσουν τις ειρηνικές δραστηριότητες, όπως τη κατασκευή κουτιών για ρολογία. Μετά από ένα φοβερό καβγά, έπρεπε ν' αποφασίσουν μεταξύ του να πεθάνουν καθαροί και ανενδότες ή να συνεχίσουν να ζουν προσπαθώντας ν' αναπτυχθούν. Για πρώτη φορά μια πλειοψηφία συνδικαλισμένων στη CFDT παραδέχτηκε, κατ' αρχή, να ερευνηθεί η αγορά για τα θέματα εξοπλισμού.

Στις 19 Νοεμβρίου 1979, οι πορτες της Matignon ανοίγουν επιτέλους στους αντιπροσώπους της κοοπερατίβας και της CFDT: οι ήδη σκληροί όροι ήσαν αυστηρότεροι απ' ό,τι είχαν υπολογίσει: 1. Αξίωσαν να μειωθεί η απασχόληση στο ήμισυ· 2. Απαιτήσαν την εγκατάλειψη του εργοστασίου του Palente· 3. Ζήτησαν τον διαχωρισμό των βιομηχανικών δραστηριοτήτων και των βιοτεχνικών· 4. Επέβαλαν την ανακατάταξη για εξήντα από τους εργατες της Lip...

Κατω από μια τέτοια ψυχρόλousια, τα θέματα του εξοπλισμού περάσαν σε δεύτερη μοίρα.

Αλλά μεταξύ της κατ' αρχήν αποφάσης και της εφαρμογής της, ο δρόμος είναι μακρινός. Το 1980 κυλήσε χωρίς να ξαναρχίσουν οι δραστηριότητες της επιχείρησης για στρατιωτικούς σκοπούς. Οι αγορές εξοπλισμού φυλάσσονται και διανεμονται με φροντίδα. Και στο κατω-κατω γιατί να βιάσονται να δώσουν δουλειά σ' εργατες που κατέλαβαν το εργοστάσιο τους παρανομα; Στο τέλος του Μαρτίου οι εργατες της Lip αφήνουν το Palente για να ξαναμπουν σε τρεις διαφορετικές κτιριακές εγκαταστάσεις. Ίσως τους εμπιστευτούν μερικές δοκιμαστικές παραγγελίες εξοπλισμού. Θα πρέπει παρ' όλα αυτά, προηγουμένως, να υποστούν ένα οδυνηρό σπασίμο της συλλογικότητας, και ν' αποχωριστούν τριάντα ή πενήντα συναδελφους-συντρόφους της πορείας επτά χρόνων πάλης, και μερικές φορές φλογερούς υπερασπιστές της άρνησης των εξοπλισμών.

Ερωτήσεις που παραμένουν

Ακόμα κι αν οι εργατες της Lip διαλέξουν μια ζωή που θέτει σε δεύτερη μοίρα ορισμένους πρωταρχικούς προσανατολισμούς, για παραδειγμα θέματα που αφορούν τους εξοπλισμούς, θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν οι δυνατότη-

τες ώστε να συνεχιστεί η εμπειρία τους. Από την άλλη μεριά, εξωτερικές, προς τους εργάτες, προσωπικότητες που επιβλήθηκαν κι επρέπε ν' αφομοιωθούν και να ολοκληρωθούν στο Διευθυντήριο και στο συμβούλιο επιτηρησης, και εξ' αιτίας των οποίων υπήρξαν οικονομικές και πολιτικές αποζημιώσεις, θα καταφέρουν να συμφωνήσουν πραγματικά και να κάνουν δικούς τους, μακροπρόθεσμα, τους πόθους και τις βαθύτερες επιθυμίες της μειοψηφίας των εργατών της Lip. Τέλος, οι αντιξοότητες του αδυσώπητου οικονομικού περιβάλλοντος θα είναι δυνατό να υπερπηδηθούν με θάρρος από τη νεκρή κοοπερατίβα; ...Ένα στοιχίμα για το φιλοδοξο μέλλον ...Αλλά η Lip ζει.

28 Φεβρουαρίου 1981

Η ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΤΗΣ LUCAS AEROSPACE: Σκεψείς για τον ρολό των πρωταγωνιστών

Michel Rogalski

Η Lucas Aerospace ανήκει στο πολυεθνικό γκρουπ «Lucas Industries» κι είναι μια από τις πιο σημαντικές επιχειρήσεις του κόσμου στον τομέα της παραγωγής υλικού που προορίζεται για την αεροναυτική βιομηχανία. Αφού επεκράτησε στην αγγλική αγορά, απλώσε τις δραστηριότητες της στο εξωτερικό, ειδικά στην Ευρώπη - Joseph Lucas (RFA) Γαλλική εταιρεία των βιομηχανιών Lucas και Mona-Hobson S.p.A (Italia) - όπως επίσης στην Αυστραλία και στη Βόρειο Αμερική. Επί πλέον η Lucas Aerospace κατέχει μεγάλο αριθμό μετοχών εταιρειών στις χώρες εκείνες που αποφασίζει να εγκαταστήσει επιχειρήσεις οι οποίες χρειάζονται άδεια για ν' αναπτύξουν τις δραστηριότητες τους.

Σήμερα η Lucas περιλαμβάνει στη Μ. Βρετανία 17 εργοστάσια που απασχολούν 10.000 εργάτες, στην πλειοψηφία τους υψηλών προσόντων (δύο χιλιάδες μηχανικούς περιπου, σχεδιαστές και προσωπικό ελεγχού).

Η γκάμα της παραγωγής περιλαμβάνει μια μεγάλη ποικιλία εφοδίων και οργάνων αναγκαιών στην αεροναυτική βιομηχανία: συστήματα υδραυλικά, ηλεκτρικά, ηλεκτρονικά, συσκευές που δουλεύουν ή έχουν σχέση με αέρα, συστήματα ελεγχού, συστήματα αποφυκτικά, συστήματα εκκίνησης...

Η ικανότητα της εταιρείας να οργανώνει πολλές και διάφορες λειτουργίες, της επέτρεψε επιπλέον, να εισχωρήσει σ' άλλους τομείς: στη βιομηχανία εξοπλισμού και αυτοκινήτων, όπως επίσης στον ιατρικό εφοδιασμό και στις εργαλειο-μηχανές. Στις δραστηριότητες της, συγκαταλέγονται ενδιαφέροντα για προϊόντα όπως είναι τα φωτοβολταϊκά κυττάρα, ηλεκτρικά οχήματα κι αντίλεις θερμότητας.

Η Lucas λοιπόν αποτελεί μια επιχείρηση εντονα διακλαδισμένη προς διάφορους διευθύνσεις, και γι' αυτό είναι κατάλληλη να συνεισφέρει στη γνώση της οργανώσης πολλών και διάφορων λειτουργιών σε πολλούς τομείς. Στο μεταξύ, σημαντικό μέρος των δραστηριοτήτων αυτών περιστρέφονται γύρω από την αεροναυτική, τομέας που έχει μπει σε κρίση. Η επιχείρηση δουλεύει κατά 70% για τον στρατιωτικό τομέα.

Δραστηριότητες που απειλούνται

Η εταιρεία κατασκευάστηκε το 1968 με τη βοήθεια, αν και διατακτική, της Industrial Reorganisation Corporation, και εθεωρείτο ότι συνεδύαζε τα προτερήματα της παραγωγής και της έρευνας. Από εκείνη την ημερομηνία η διεύθυνση του γκρουπ Lucas είχε αποφασίσει να καταργήσει διάφορους τομείς που ανήκαν στη θυγατρική της αεροναυτική, για να την καταστήσει «ρωμαλέα και αποτελεσματική». Το πρακτικό αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας ορθολογικοποίησης σε μεγάλη κλίμακα, ήταν η παύση όλων των δραστηριοτήτων που

απεφεραν ανεπαρκη κερδη. Μ' αλλα λογια επρεπε να δοθει προτεραιοτητα στον τομεα των εξοπλισμων που απεδιδε τα μεγαλυτερα κερδη.

Το κλιμα της ασφαστατης κρισης που γνωριζε η Μ. Βρετανια δεν αφησε ανεπηρεαστη την Lucas Aerospace. Μεταφραστηκε σε μια «ορθολογικοποιηση» των δραστηριοτητων που προκαλεσε την απολυση 5.000 υπαλληλων το 1969, μετα την απορροφηση της English Electric. Η Lucas θα εβλεπε τον αριθμο του προσωπικου της να μειωνεται σχεδον κατα το ημισι μεσα σε δεκα χρονια. Απο 18.000 το 1970, σημερα παραμενουν 10.000, φαινομενο γενικο σ' ολο τον κλαδο της αεροναυτικης βιομηχανιας στην Αγγλια, που απο το 1960 ως το 1975 ειδη το προσωποκο της να πεφτει απο 283.000 σε 195.000 υπαλληλους.

Στις αρχες του 1974, η κατασταση χειροτερευει ακομη περισσοτερο. Στη διαρκεια της εκλογικης εκστρατειας του 1974, το εργατικο Κομμα προτεινει ρυθμιση του αμυντικου προϋπολογισμου σ' επιπεδα ισα με τον μεσον ορο των αντιστοιχων προϋπολογισμων των χωρων του NATO. Αυτό αντιπροσωπευσε μια μειωση των στρατιωτικων εξοδων της ταξης του 20%. Όταν ηρθε στον εξουσια, το εργατικο Κομμα σκεπτοταν να εφαρμοσει το προγραμμα του. Αυτό σημαινε, κυριως, οτι σκοπευαν να καθυστερησουν την βρετανικη συμμετοχη στο ευρωπαϊκο σχεδιο Tornado, στο οποιο η Lucas ειναι ενας απο τους κυριους συνεταιρους. Ολο αυτο δειχνει το ποσο ο τομεας των εξοπλισμων ειναι ιδιαιτερα ευαισθητος σ' αποφασεις πολιτικης φυσης.

Αντιμετωπι με τις ατελειες αυτες, πολλοι συνδικαλιστες στην αεροναυτικη αισθανθηκαν την αναγκη απο το 1974-75, να επεξεργαστουν μια νεου τυπου στρατηγικη, για να σωσουν την απασχοληση.

Μια «διασκορπισμενη» συνδικαλιστικη δομη

Την εποχη αυτη, στην Lucas δεσποζουν οι παραδοσιακες δομες του βρετανικου συνδικαλισμου, που σε πολλες περιπτωσης κατεληξαν ν' αναπαραγουν τη διαιρεση μεταξυ αυτων που εχουν προσοντα κι αυτων που δεν εχουν, μεταξυ των ασπρων και μπλε κολλαρων και μεταξυ εργατων που ανηκουν σε διαφορετικα τμηματα της εταιρειας. Η Lucas αριθμουσε δεκατρια διαφορετικα συνδικατα, που λειτουργουσαν σε δεκαεπτα μοναδες παραγωγης. Οι διαπραγματευσεις που αφορουσαν το διοικητικο προσωποκο καθοδηγουντο απο καθε ξεχωριστο συνδικατο, που λειτουργει ανεξαρτητα απο τ' αλλα στο επιπεδο της επιχειρησης. Οι διαπραγματευσεις που αφορουσαν τους χειρωνакτες εργατες, γινονταν σ' επιπεδο εθνικο, μεταξυ των συνδικατων των ναυπηγειων και της μεταλλουργιας απο το ενα μερος, και απο τους εργοδοτες του κλαδου απο το αλλο. Σε τοπικο επιπεδο, οι διαπραγματευσεις διεξαγονται μεταξυ της διευθυνσης, των αντιπροσωπων του εργοστασιου (shop stewards) και των συνδικατων.

Αυτη η πολλαπλοτητα συνδικατων, συνομιλητων και τοπων διαπραγματευσης, εξασθενουσε τη συνδικαλιστικη δυναμη, παρα τον υψηλο δεικτη συνδικαλισμου που ξεπερνουσε το 80%. Στην πραγματικοτητα, με μια ετσοια συνδικαλιστικη δομη, δεν ηταν σπανιο το φαινομενο οπου, διαφορα συνδικατα ενεργουσαν περισσοτερο «το καθενα για την παρτη του» παρα στα πλαίσια μιας ενωτικης δραστηριοτητας. Δεδομενου του καθημερινου χαρακτηρα της δραστηριοτητας τους, το φαινομενο αυτο δεν εξεπληξε κανενα. Εξ' αλλου ο διαχωρισμος αυτος ευνοουσε το παιχνιδι της διευθυνσης, γιατι της επετρεπε να εκμεταλλευεται, για το δικο της συμφερον, την εσωτερικη παλη των συνδικατων. Ετσι, οι διαφορετικοι σχηματισμοι δεν μπορουσαν ν' αναπτυξουν συντονισμενη στρατηγικη στο επιπεδο που λαμβανονταν οι αποφασεις για τη βιομηχανια (επενδυσεις, παραγωγη, απολυσεις, κλεισιμο εργοστασιων) δηλαδη στο επιπεδο της Lucas Aerospace.

Για ν' αντιμετωπισει ο διαχωρισμος αυτος, αναπτυχθηκαν, πριν απ' ολα, «Επιτροπες εγκαταστασης» που ενωναν, σε καθε μοναδα, ολους τους αντιπροσωπους του εργοστασιου (shop stewards). Αυτες οι επιτροπες επετρεψαν τον συντονισμο της συνδικαλιστικης δρασης σε τοπικο επιπεδο. Αλλα μπροστα στο μεγαλο αριθμο εγκαταστασεων, οι «επιτροπες εγκαταστασης» φανηκαν να ειναι ολο και πιο ανεπαρκεις, αν οχι αναποτελεσματικες. Η κατασταση αυτη, εσπρωξε τις διαφορες «επιτροπες εγκαταστασης» να συνενωθουν στο επιπεδο επιχειρησεων της Lucas Aerospace, δημιουργωντας ετσι την ενωμενη επιτροπη των αντιπροσωπων των εργοστασιων (C.S.S.C.).

Βεβαια, αυτη η συνδικαλιστικη δομη δεν ηταν καινουργια. Υπηρχε κι ολας ο' αλλες επιχειρησεις αναλογου μεγεθους προς την Lucas (Ford Chrysler). Αλλα ενω σ' ολες τις επιχειρησεις η C.S.S.C. οργανωνε αποκλειστικα τους χειρωνакτες εργατες, η αντιστοιχη επιτροπη της Lucas αντιπροσωπευε το συνολο του προσωπικου (εργατες, επιστατες και ελεγκτες). Αυτη η πρωτοτυπη δομη.

που σημειώνει τη ρήξη με την παραδοση της διαίρεσης της εργατικής δύναμης, και την φροντίδα του συνόλου του προσωπικού ν' αντιταχθεί στις απολυσσεις, ήταν αποτέλεσμα της βιομηχανικής και της αμυντικής πολιτικής. Θα πρέπει να θεωρείται σαν ένα στοιχείο θεμελιώδες του κινήματος της αναμετατροπής που επιχειρήθηκε από την ενωμένη επιτροπή. Όμως η επιτροπή δεν πρέπει να θεωρηθεί σαν εναλλακτική λύση στο παραδοσιακό συνδικαλιστικό κίνημα, αλλά μάλλον η λογική του αναπτυξή, κρατώντας τους ίδιους αντικειμενικούς στόχους.

Στην αρχή, η στρατηγική που προτιμήθηκε από την Ενωμένη Επιτροπή είναι σχετικά παραδοσιακή. Ζητά από τον Τονυ Μπεν, υπουργό Βιομηχανίας, να συζητήσουν την εθνικοποίηση της Lucas Aerospace, μετρο με το οποίο, παραδοσιακά, εθεωρείτο, ότι μπορούν ν' αποφευχθούν νέες απολυσσεις. Στη διάρκεια της συνάντησης (Νοεμβρίου '74), ο υπουργός διακηρύσσει ότι η εθνικοποίηση δεν επιτρέπει να λυθεί το πρόβλημα της απασχόλησης, επειδή η κυβέρνηση σκεπτόταν να μειώσει την αμυντική προσπάθεια. Στο μεταξύ, προτείνει στους συνομιλητές του να φτιάξουν μια μελέτη πάνω στα «εναλλακτικά» προϊόντα που μπορούσαν να κατασκευαστούν σε περίπτωση οικονομικής κρίσης.

Η διακήρυξη του υπουργού αναφέρεται για να κατανοηθούν οι μετεπειτα εξελίξεις της εκστρατείας για την αναμετατροπή, αλλά πρέπει να εκτιμηθεί στις σωστές της διαστάσεις: ο υπουργός, στην πραγματικότητα, είναι επικεφαλής ενός συμβουλίου στο οποίο συζητούνται όλα τα προβλήματα των βρετανικών επιχειρήσεων, και η κυρία φροντίδα του είναι να μειώσει τον αριθμό των επιχειρήσεων που είναι υποψήφιες για εθνικοποίηση. Μ' άλλους λόγους, η απάντηση του ήταν τέτοια ώστε ν' αποφυγεί να διακινδυνεύσει πολιτικά. Εν τούτοις, η στάση του έδωσε νέα ώθηση στη Ενωμένη Επιτροπή, αφού έδινε μερικές ελπίδες για υποστήριξη. Η ηθική υποστήριξη ενός υπεύθυνου των υψηλών σφαιρών της πολιτικής, επιτρέπει να συγκεντρωθούν οι αναποφασιστοί. Δεν είναι βεβαία δυνατό να υπολογιστεί αντικειμενικά η σημαντικότητα της υπουργικής πρότροψης, αλλά είναι βεβαίο ότι συνετέλεσε πολύ στην αποφασιστικότητα της Ενωμένης Επιτροπής.

Ετσι, μετά την συνάντηση με τον υπουργό, το συνδικαλισμένο προσωπικό της Lucas Aerospace αποφασίζει ν' αποποιηθεί τις παραδοσιακές ενεργειές (εκδηλώσεις, sit in σε βασικές εγκαταστάσεις της εταιρείας, πιεσείς στον τοπικό βουλευτή για να υπάρξουν περισσότερες στρατιωτικές παραγγελίες...). Από την εναλλακτική σκοπιά, η στρατηγική της Ενωμένης επιτροπής, προσέλαβε μια θετική διάσταση που πάει πολύ μακρύτερα από την αρχική ιδέα της εθνικοποίησης της επιχείρησης, όπως εξηγεί ο Ernie Scarbrow, γραμματέας της επιτροπής: «Προσπαθήσαμε να δούμε το αποτέλεσμα των συνδικαλιστικών στρατηγικών με σκοπό την αύξηση των αμυντικών δαπανών και είδαμε ότι, το να είμαστε ικανοποιημένοι ζητώντας, μ' επιμονή περισσότερη δουλειά από μια πολυεθνική, ήταν ένα λάθος. Ποσο μάλλον που μια από τις πιο παλιές διεκδικήσεις του αγγλικού εργατικού κινήματος είναι η μείωση των εξόδων εξοπλισμού. Ετσι λοιπόν, δεν μπορούμε ν' αγωνιζόμαστε για περισσότερο στρατιωτικό υλικό. Τότε, σκεφτήκαμε να χρησιμοποιήσουμε κατά διαφορετικό τρόπο τις ικανότητες μας για εργασία, και την προωθημένη τεχνολογία της επιχείρησης». Ετσι γεννήθηκε η ιδέα ενός σχεδίου αναμετατροπής.

Το σχέδιο της αναμετατροπής εργαλείο συνδικαλιστικών αγώνων

α) Ένα σχέδιο επεξεργασμένο μέσα στην επιχείρηση.

Οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες έγινε η επεξεργασία του σχεδίου συνιστούν καθ' αυτές μια από τις πιο ενδιαφέρουσες οφείς της εμπειρίας αυτής, αφού το όχημα ήταν καρπός των ιδίων των εργατών.

Για να ανταποκριθεί στο καθήκον αυτό, η Ενωμένη επιτροπή, απευθυνθήκε, πριν απ' όλα, στα κέντρα Ερευνών, σε γραφεία συμβούλων και σ' όλους εκείνους τους οργανισμούς που είναι κατάλληλοι για ν' ανταποκριθούν στο πρόβλημα της αναμετατροπής. Συνολικά ήρθε σ' επαφή με εκατό δεκάοκτω οργανισμούς. Άλλα ακόμα κι όταν ενδιαφέρονταν για την εργασία αυτή, ομολογούσαν, ότι αδυνατούν να επεξεργαστούν ένα τέτοιο σχέδιο, επειδή δεν γνώριζαν σε βάθος την επιχείρηση και τις δυνατότητες παραγωγής που ήταν απαραίτητες γι' αυτή τη δουλειά.

Οι εργατές ήταν, επομένως, υποχρεωμένοι να προχωρήσουν και να ενεργήσουν μόνοι τους. Η επεξεργασία άρχισε μ' ένα ερωτηματολόγιο που εστειλάν σε όλους τους συνδικαλιστές αντιπροσώπους. Αυτό το ερωτηματολόγιο επέτρεπε την απογραφή του συνόλου των μεσών παραγωγής:

— υποδομή: μεγέθος, υλικά και τοποθεσία των κτιρίων

- εργατική δύναμη: προσόντα και προσωπικό, ηλικία κλπ
- εξοπλισμός: λεπτομερής απογραφή των μηχανών και της κατασκευής τους
- προϊόντα: καταλογός της κλίμακας της καθημερινής παραγωγής, των προϊόντων που κατασκευάστηκαν στο παρελθόν και των υπό ανάπτυξη.

Ζητούσε προτάσεις που ν' αφορούν:

- Τα προϊόντα που ήταν δυνατό να κατασκευαστούν έξω από τον αεροναυτικό τομέα, επιμενοντας στο γεγονός ότι τα προϊόντα αυτά θαπρεπε να είναι κοινωνικά χρήσιμα

- Τις δυνατότητες αυτοδιαχείρισης του εργοστασίου και τον επαναπροσδιορισμό του ρόλου των ελεγκτών σε μια τέτοιου είδους τελική κατάσταση.

Το τελικό σχέδιο ήταν το αποτέλεσμα της αντιμετώπισης αυτών των προτάσεων και των γενικότερης φύσης διερευνήσεων για τον προσδιορισμό της εννοιας της κοινωνικής χρησιμότητας. Μερικοί από τους εξωτερικούς οργανισμούς με τους οποίους υπήρχε επαφή, εμπλούτισαν το σχέδιο με τις συνεισφορές τους. Τα υπολοιπα ήσαν καρπός της εργασίας των μηχανικών και των τεχνικών.

Ενας εσωτερικός διάλογος εγκαινιάστηκε στην επιχείρηση, με την ευκαιρία των συγκεντρώσεων που ελάβαν χώρα στα διάφορα εργοστάσια, κι ιδιαίτερα μέσω της εφημερίδας που εξέδιδε η Επιτροπή σε δέκα χιλιάδες αντίτυπα. Η διαδικασία αυτή εφάρθε σε στενή επαφή, κατά τα λεγόμενα των υπευθύνων της Επιτροπής, στους φίλους των τοπικών επιτροπών, όχι μόνο τους τεχνικούς και τους μηχανικούς, αλλά και τους χειρωνακτές εργάτες. Αυτή η συμμετοχή εποικίλλε από το ένα εργοστάσιο στο άλλο, αλλά το αποτέλεσμα φαινόταν να είναι, στο σύνολο του, θετικό.

Η συμμετοχή ομάδων καταναλωτών σε μια διαδικασία σαν κι αυτή, ενώ βεβαίως θεωρητικά ήταν ευκταία προκάλεσε την δυσπιστία των αντιπροσώπων των εργατών που εβλεπαν, περισσότερο, ότι διακινδυνεύουν να χάσουν την εξουσία τους προς όφελος οργανισμών που δεν ήταν αντιπροσωπευτικοί, παρά την πραγματική συνεισφορά των καταναλωτών. Θεώρουν ότι οι εργάτες μιας επιχείρησης, που μερικές φορές αποτελούν τη μεγαλύτερη μερίδα μιας πόλης, είναι, πολύ συχνότερα, πιο αντιπροσωπευτικοί από τις οργανώσεις των καταναλωτών.

Ετσι το σχέδιο μπόρεσε να φέρει σε στενή επαφή το σύνολο των εργατών, προκειμένου να γίνει η επεξεργασία του· κι οι τεχνικοί προσέφεραν το πιο σημαντικό μέρος της δουλειάς, ενώ οι συνδικαλιστές υπαίξαν, σε πολλές περιπτώσεις, ρόλο πιο σημαντικό απ' αυτόν του απλού καταλύτη.

β) Οι ιδέες του σχεδίου και οι προτάσεις.

Το σχέδιο ερχόταν ν' αντιμετωπίσει δύο ανάγκες.

1) Να διατηρήσει την απασχόληση: Τα νέα προϊόντα έπρεπε να μπορούν να παρασκευαστούν με τη χρήση της γνώσης των εργατών της επιχείρησης και του μεγαλύτερου μέρους των υπαρχόντων μηχανημάτων. Τα συνδίκια δεν απέκλειαν προσαρμογές στην οργάνωση της δουλειάς που φαινόταν απαραίτητες, καθώς και την απόκτηση καινούργιων εργαλείων από την επιχείρηση.

2) Να προτείνει προϊόντα «κοινωνικά χρήσιμα» για το σύνολο της κοινότητας. Αυτή η απαίτηση συνίστα την εξασφάλιση της διαιώνισης της παραγωγής. Κατι περισσότερο, αντιστοιχούσε στην ανάγκη που διαισθάνονταν πολλοί εργάτες. Ετσι η Επιτροπή θεώρησε μια σειρά κριτηρίων με τα οποία θαπρεπε να κρινόνται τα προϊόντα. Αυτά τα προϊόντα θαπρεπε:

- να εξοικονομούν ενέργεια
- να μην μολύνουν
- να έχουν μεγάλη διάρκεια ζωής
- να κατασκευάζονται, στα πλαίσια του δυνατού, από μια τεχνολογία που να είναι κατανόητη απ' αυτούς που χρησιμοποιούν το προϊόν, με τρόπο ώστε να διευκολύνεται η συντήρηση

- να προστατεύουν την υγεία και την ασφάλεια στη ζωή όπως και στην εργασία

- να ικανοποιούν κοινωνικές ανάγκες.

Η κεντρική ιδέα αυτής της πορείας είναι αυτή της κοινωνικής υπευθυνότητας. Πρέπει να παρακαμφθεί ο στενός «οικονομισμός» που είχε κερδίσει τη συνδικαλιστική δραστηριότητα στο παρελθόν, και να προβληθούν απαιτήσεις σ' ένα ανώτερο επίπεδο, με προβληματισμό πάνω στη φύση των κατασκευαζόμενων προϊόντων και πάνω στον τρόπο με τον οποίο κατασκευάζονται. Περισσότερο θεμελιώδης είναι η ιδέα ότι ο άνθρωπος που παράγει είναι επίσης καταναλωτής κι έτσι, οι απαιτήσεις και οι φροντίδες του πρέπει να λαμβάνουν υπ' όψη αυτές τις δύο αποψεις. Αυτή η ιδέα μπορεί να οδηγήσει μέχρι των σημείων να αναστρέψει τους όρους ανάμεσα στην αξία χρήσης και στην ανταλλακτική αξία.

Κι ακόμα, βαζοντας σε πράξη την παραγωγή στη βάση μιας λογικής διαφορετικής απ' αυτήν του κέρδους, με δικαίωμα των εργατών να επιβλέπουν τη φύση της παραγωγής. Ξανατίθεται σε συζήτηση η εξουσία της εργοδοσίας.

Μια άλλη από τις αρετές του σχεδίου ήταν να δείξει ότι η αναμετατροπή απαιτεί την ενεργητική συμμετοχή των εργατών, και για να πραγματοποιηθεί αυτό, πρέπει να καταπολεμηθεί συστηματικά κάθε μορφή αλλοτριώσης. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, η Ενωμένη Επιτροπή προτείνει μια νέα μέθοδο παραγωγής, που στηρίζεται σ' ολοκληρωμένα συνεργεία δουλειάς, στα οποία οι χειρωνακτές και οι διανοούμενοι εργάτες έχουν από κοινού τη συλλήψη και την προώθηση των προϊόντων. Αυτή η αναδιοργάνωση της εργασίας επιτρέπει στην επιστημονική πείρα των μηχανικών και των τεχνικών να συνδυαστεί με την εμπειρία και την κοινή φρόνηση του προσωπικού της παραγωγής. Εν τούτοις, αποτέλουσε μειονεκτήμα του σχεδίου το ότι το μέρος που αφορούσε την αναδιοργάνωση της εργασίας δεν ήταν επεξεργασμένο, και δεν του είχε δοθεί η αναλογική βαρύτητα και σημασία που είχε δοθεί στη νέα παραγωγή. Η περιγραφή αυτής της ιδανικής οργάνωσης της δουλειάς παραμένει προφανώς επιφανειακή· ιδιαίτερα δεν αναφέρεται τίποτα σχετικά με την ιεραρχία των διαφορών αυτονομών μονάδων που είναι απαραίτητο μέσο για να εξασφαλιστεί η συνοχή ολόου του συστήματος. Παρ' όλα αυτά, οι προτάσεις αυτές είναι ενδιαφέρουσες στο μέτρο που τείνουν να ολοκληρωθούν, στην ίδια διαδικασία προγραμματισμού, τη διαχείριση των φυσικών πηγών και τις συνθήκες δουλειάς.

Τελικά, μετά από 18 μήνες δουλειάς, η Ενωμένη Επιτροπή παρουσιάζει το 1976 το εναλλακτικό Αντι-Σχέδιο. Ήταν ένα τεραστίο ντοκουμέντο με περισσότερες από χίλιες σελίδες. Περιείχε 150 προτάσεις για προϊόντα, αναλυμένες μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια.

Υπήρχε το ενδεχόμενο, η διεύθυνση να μη πραγματοποιήσει παρα τα πιο κερδοφόρα προϊόντα. Για ν' αποφευχθεί κάτι τέτοιο, δώδεκα λεπτομερείς προτάσεις δόθηκαν στη δημοσιότητα. Το σύνολο των προτάσεων καλυπτε διάφορους τομείς:

- ωκεανογραφική έρευνα
- μηχανήματα τηλεκατευθυνσης
- συστήματα φρένων
- εναλλακτικές πηγές ενέργειας
- ιατρικό εφοδιασμό

Οι προτάσεις αυτές έδειχναν πολύ καλά ότι η αναμετατροπή βιομηχανιών εξοπλισμού σε κοινωνική, είναι τεχνολογικά και οικονομικά δυνατή.

Οι συνομιλίες με τη διεύθυνση διακοπήκαν εξ' αιτίας της αρνητικής της στάσης, και σταματήσαν οριστικά. Οι αιτίες της απορρίψης των συνομιλιών από τη διεύθυνση είναι δύο:

- από το ένα μέρος, αρνείται να δεχτεί τη διαβρωση της εξουσίας της, αφήνοντας τους εργάτες ν' αναμιχθούν στη βιομηχανική πολιτική της επιχείρησης·

- από το άλλο, η πολιτική από την οποία εμπνέεται το σχέδιο είναι θεμελιακά διαφορετική απ' αυτήν που καθοδηγεί την επιχείρηση.

Η πρώτη, πραγματι, υπαγορεύεται από την αναζήτηση ενός μεγίστου κέρδους (14-15% κατά μέσον όρο) που την οδηγεί σε μια ποικιλία οικονομικών δραστηριοτήτων. Η τελευταία είναι απολυτως αντίθετη στην αλλαγή του τρόπου παραγωγής, γιατί η πολιτική της επιχείρησης συνιστάται στην εξαγορά κερδοφόρων επιχειρήσεων και στο «ξεφορτωμα» των τωρινών δραστηριοτήτων μ' απειλές για απολύσεις και κλείσιμο εργοστασίων. Επί πλέον η εταιρεία ήθελε να έχει αυτή τη διεύθυνση των δραστηριοτήτων για το εξωτερικό.

Το πλατεμα της καμπανίας

Η συγκρούση μεταξύ των εργατών της Lucas και της διεύθυνσης γνώρισε ένα ογκούμενο κύμα ενδιαφέροντος από κεινους που αναγνώριζαν ότι οι μηχανισμοί της αγοράς ευνοούν ολο και περισσότερο την παραγωγή αγαθών που δεν πληρούν τις βασικές κοινωνικές λειτουργίες, κι επί πλέον κοστίζουν πανακρίβα στην κοινωνία.

Οι πρωτοβουλίες της συντονιστικής επιτροπής της Lucas προκάλεσαν κι άλλα σχέδια αναμετατροπής σ' άλλες εταιρίες όπως η Rolls Royce, η British Aircraft Corporation, η C. and A. Parson, η Clarte Chapman, η Vickers, κλπ. Ο πρόεδρος της συντονιστικής επιτροπής αυτής της τελευταίας διεκηρυξε χαρακτηριστικά: «Αναγνώριζουμε ότι τα συμβολαία που έχουν σχέση με το στρατό είναι κερδοφόρα για την επιχείρηση μας, αλλά καταλαβαίνουμε το ευθραστο

της απασχόλησης στις επιχειρήσεις εξοπλισμού. Θέλουμε απασχόληση που να επιτρέπει την παραγωγή αγαθών που να μπορούν να εμπλουτίσουν την ζωή των ανθρώπων κι' όχι να την καταστρέφουν. Στο Baitow, έδρα μας από τις μονάδες της Vickers, το προσωπικό προτείνει, μεταξύ άλλων, να κατασκευαστούν τρομπές θερμότητας, αγροτικά μηχανήματα, εργαλεία για τοποθέτηση καλωδίων, κλπ».

Στο εξωτερικό οι πρωτοβουλίες που παρήχθησαν από τη Lucas προκάλεσαν την ανάπτυξη παραλλήλων σχεδίων αναμετατροπής στη Saab (Σουηδία). Παρατηρήθηκε στις ΗΠΑ ότι οι εργάτες της Lockheed άρχισαν να εγείρουν ζητήματα της ίδιας φύσης μ' αυτά της Lucas. Ένας μηχανικός της Lockheed διακήρυξε χαρακτηριστικά ότι η ποικιλία των δραστηριοτήτων είναι πιθανόν σωστή, στο βαθμό που επιτρέπει στην εταιρεία αυτή ή σ' οποιαδήποτε άλλη να διευρύνει το πεδίο δραστηριότητας του προσωπικού της.

Παράλληλα με τις πρωτοβουλίες που παρήχθησαν στις επιχειρήσεις εξοπλισμών, παρατηρήθηκε ότι η καμπάνια της συντονιστικής επιτροπής της Lucas επέτρεψε να εξελιχθούν θετικά οι θέσεις των μεγάλων κεντρικών συνδικατών. Αρχικά, ανησυχά από τη δημιουργία της συντονιστικής επιτροπής, στο μέτρο που έθετε το ζήτημα της εξουσίας τους, στη συνέχεια, τα κύρια αιτήματα των συνδικατών συγκεντρώθηκαν κι εκφράστηκαν προοδευτικά μέσα από τοπικές πρωτοβουλίες. Το συνδικατο των μεταφορών υιοθέτησε το 1977 ένα πολιτικό ντοκουμέντο που υποστηρίζει το Σχέδιο. «Στον ιδιωτικό τομέα παραγωγής των εξοπλισμών, οι συμφωνίες για σχεδιασμό είναι επείγουσες: οι κεντρικές επιτροπές των αντιπροσώπων και εργοστασίων μπορούν να παίρνουν, από τώρα, πρωτοβουλίες και ν' ακολουθούν το παράδειγμα της Lucas Aerospace όσον αφορά τα σχέδια απασχόλησης».

Αν οι προσπάθειες της Συντονιστικής Επιτροπής της Lucas, αποβλεπόντας να κερδίσουν την υποστήριξη των ομιλών συνδικατών των επιχειρήσεων και των κεντρικών συνδικατών, συνιστά καθ' αυτό ένα στοιχείο θετικό της εκστρατείας της, ενδιαφέρουσα επίσης είναι η συμμαχία μεταξύ της Συντονιστικής Επιτροπής και του Πανεπιστημιακού κόσμου. Βεβαία, από πολλά χρόνια, το σχέδιο της αναμετατροπής ήταν το αντικείμενο μερικών σπουδών στη Μ. Βρετανία, κι ιδιαίτερα στο πανεπιστήμιο του Sussex και στο ανοιχτό πανεπιστήμιο (Milton Keynes). Αλλά το αποφασιστικό βήμα έγινε τον Ιανουάριο του 1978 με τη δημιουργία του GAITS (κέντρο βιομηχανικών συστημάτων και εναλλακτικών τεχνολογιών) στο πανεπιστημιακό Πολυτεχνείο του Βορειοανατολικού Λονδίνου (NELP). Αυτό το κέντρο που δούλεψε σε στενή συνεργασία με τη Συντονιστική Επιτροπή της Lucas, και του οποίου η χρηματοδότηση εξασφαλίστηκε με μια σημαντική επιχορήγηση της εταιρείας Joseph Rowtree, συγκεντρώνει την εμπειρία στον τομέα των προϊόντων με κοινωνική χρησιμότητα, και θέτει τ' αποτελέσματα των ερευνών του στη διάθεση των συνδικατών. Είναι ένα είδος συμβουλευτικού οργάνου στην υπηρεσία των εργατών των βιομηχανιών που πιεζονται από την κρίση ή απειλούνται από τα σχέδια για απολύσεις των πολυεθνικών και από την «απο-βιομηχανοποίηση». Χάρη στο CAITS μερικές πρωτοτυπικές ιδέες του εναλλακτικού σχεδίου άρχισαν να επεξεργάζονται. Η «ψυχή» του CAITS ο Mike George, που ασχολείται με τη σύνδεση της παλής των τάξεων και της οικολογικής παλής, παρουσιάζει το κέντρο ως εξής: «Είναι μια στρατευμένη υπόθεση. Για την ώρα έχουμε τρεις βασικές λειτουργίες. Πριν απ' όλα, λειτουργούμε σαν επιτροπή υποστήριξης κοντά στους εργάτες. Συγκεντρώνουμε και στέλνουμε πληροφορίες όπως το «Αντι-Σχέδιο», παράγουμε υλικό και εξηγήσεις, προκηρύξεις, μπροσούρες κι ακόμα video - κασέτες. Έχουμε κιόλας διοργανώσει πολλά συνέδρια αλληλεγγύης και συζητήσεων. Μετά, διεξαγούμε έρευνα πανώ σ' αυτά που αποκαλούμε «προϊόντα με κοινωνική χρησιμότητα»... Τέλος, βοήθαμε την ανάπτυξη αυτού που καλούμε «κοινωνική οικονομία»... Οργανώνουμε επίσης προγράμματα που αφορούν μεθόδους και συμπεριφορές ώστε οι εργάτες των συνεργατικών να μην υποχρεώνονται να καταφεύγουν στους «επαγγελματίες» που τους εισάγουν νοοτροπία και μεθόδους καπιταλιστικές... Τεραστία και φιλοδοξία υπόθεση, δεν είν' έτσι».

Το CAITS έκανε πολλά για να βοηθήσει την εκστρατεία των εργατών της Lucas. Είναι ένα κέντρο μοναδικό στο είδος του, που έχει κιόλας δεχτεί την

επισκεψη των κυριότερων ευρωπαϊκών συνδικατών: τόσο πλουσια είναι η εμπειρια του. Βρισκεται μεσα στον περιβολο του πανεπιστημιακου Πολυτεχνειου του βορειοανατολικου Λονδινου, και συμβολιζει τη συμμαχια που εχει επιτευχθει μεταξυ πανεπιστημιακου και εργατικου κοσμου, και προσωποποιει το μοντελο για την προβληματικη της αναμετατροπης.

Οι εργατες της Lucas προσανατολισαν τις δραστηριοτητες τους προς την κατευθυνση του κοινοβουλιου. Οχι διχως επιτυχια, αφου μια ομαδα βουλευτων του εργατικου κομματος, προτεινε την υποψηφιότητα τους για το βραβειο Νομπελ Ειρηνης.

Τα ειρηνιστικα κινηματα, αρκετα πολυπληθη στη Μ. Βρετανια, επανελαβαν τις ιδεες του εναλλακτικου σχεδιου σε παρα πολλες πρωτοβουλιες. Οργανωθηκαν επισης κοινες εκορατειες με το CAAT (Εκστρατεια εναντια στο εμποριο οπλων).

Η ιδεα του εναλλακτικου προϊοντος αφορα αμεσα τις ενωσεις καταναλωτων και τα οικολογικα και αντι-πυρηνικα κινηματα. Πρεπει να σημειωσουμε απο την αποψη αυτη, την απουσια κοινης παρουσιας των κινηματων αυτων και της συντονιστικης επιτροπης της Lucas. Οσον αφορα την επεξεργασία του σχεδιου, ειχε σχεδιαστει να ζητηθει η συμβολη - μεσω ενός ερωτηματολογιου - των καταναλωτων, αλλα δεχομενοι την αρχη οτι οι εργατες οι ιδιοι ησαν καταναλωτες, αποφασιστηκε να περιοριστει η ερευνα στο εσωτερικο της επιχειρησης. Αυτη η απουσια συνδεσης με τις δυναμεις αυτες ηταν βεβαια επιζημια για την αναπτυξη της καμπανιας. Η ευθυνη δεν πρεπει να αποδοθει μονο στους εργατες της Lucas. Απο την αλλη μερια, το ζητημα που βεβαια τιθεται ειναι αυτο της συμμαχιας μεταξυ των στρωματων που συνθετουν κατα πλειοψηφια αυτο τον τυπο κινηματων (μεσαα στρωματα) και του εργατικου κοσμου, κι οταν αυτα ανοιγονται σε καινουργιες ασχολιες, μεσω μιας προβληματικης που ενδιαφερει το μεγαλυτερο μερος του πληθυσμου. Κοινωνικες διακρισεις εντονες, μια εργατικη ταξη αναδιπλωμενη στον εαυτο της, οπως η Αγγλικη, συνιστουν εμποδια που πρεπει να υπερπηδηθουν για να μπει σε ταξη ενα σχεδιο αναμετατροπης.

Συμπερασματα

Οι εργατες της Lucas εδειξαν με την επεξεργασία του σχεδιου, οτι τα περιωρια τεχνολογικης ελευθεριας ηταν πολυ μεγαλυτερα απο ο,τι φανταζονταν. Το εμποδιο, οσον αφορα αυτο που ειναι δυνατο, φαινεται οτι μπορει να ξεπεραστει χωρις μεγαλες δυσκολιες.

Εδειξαν επισης τη σημαντικοτητα του ρολου της βασης στον τομεα της ερευνας των εναλλακτικων προϊοντων, αποκαλυπτοντας ετσι μια λαϊκη γνωση και δημιουργικοτητα, που δεν ζητουσαν παρα να εκφραστουν κατα απο καταλληλες συνθηκες. Η αισθηση των κοινωνικα χρησιμων προϊοντων, που αποτελεί την καρδια του εναλλακτικου σχεδιου, υποθετει τον οριζοντιο διαλογο μ' ολους αυτους που αισθανονται να τους ενδιαφερει αυτη η αποψη, πριν απ' ολους τους καταναλωτες και τους οικολογους. Αυτος ο συντονισμος αν γινοταν θα ειχε μικρυνει τον καταλογο των προτεινομενων εναλλακτικων προϊοντων, γιατι η κοινωνικη χρησιμοτητα μερικων απ' αυτα αμφεσβειητο. Ο ελεγχος της κοινωνικης χρησιμοτητας δεν πρεπει να παραμελειται, γιατι δινει βαρυτητα στις προτασεις και συνιστα μια μορφη συγκλισης μεταξυ ολων των πρωταγωνιστων της αναμετατροπης.

Τελος ειναι αναγκη να γινει πραξη μια σφαιρικη στρατηγικη για την επιχειρηση που θα ειναι κατι το διαφορετικο απο μια απλη «ποικιλοποιηση» των δραστηριοτητων που πραγματοποιουνται οταν συναντιουνται ευκαιριες.

Αυτη η σφαιρικη στρατηγικη της αναμετατροπης πρεπει να μπορει να μπει νει σ' ενα πλαισιο σχεδιοποιησης που θετει το ζητημα ενος αλλου μοντελου αναπτυξης. Περα απο τη τυχη που ειχε η ολη συγκρουση για την εργασία - και απ' αυτη την αποψη η παλη των εργατων της Lucas δεν μπορεσε να εμποδισει τις απολυσεις - ενας αριθμος πιο «προχωρημενων θεσεων» κερδηθηκε απο το εναλλακτικο σχεδιο:

- ο μυθος, που με φροντιδα συνετηρειτο απο το στρατιωτικο lobby, και

σύμφωνα με τον οποίο οποιαδήποτε μείωση των στρατιωτικών δαπανών θα έφερνε αύξηση της ανεργίας, συντριφτηκε. Η λαθεμένη αυτή άποψη υπεστέι σοβαρό πλήγμα. Η επιχειρηματολογία είναι τόσο σημαντική ώστε παρασυρει τους ίδιους τους εργατες που είναι άμεσα ενδιαφερομενοι, κι έτσι λίγο πολυ επιδεκτικοι στο να «παιξουν» με την απασχόληση τους.

— το εναλλακτικό σχέδιο, που ήταν αποτέλεσμα ενός μεγάλου συντονισμού, επέτρεψε στους εργατες της Lucas να δείξουν ότι ήταν ικανοι να προγραμματίσουν το μέλλον της βιομηχανίας τους με τέτοιο τρόπο, ώστε τα προτερήματα και οι ικανότητες τους να χρησιμοποιούνται στην υπηρεσία της ανθρωπότητας, και η τεχνολογία να λύνει ανθρωπινα προβλήματα παρα να τα δημιουργεί.

ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ, ΚΟΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ

Κομματα και κινήματα είναι δύο μορφές της συλλογικής δράσης. Η σχέση ανάμεσα στο πολιτικό σύστημα, χώρο της ρυθμισμένης μεσολάβησης των συμφερόντων, και στη συλλογική δράση, που διαμορφώνεται έξω από τους κανόνες του παιχνιδιού, είναι ένα από τα κεντρικά προβλήματα των ανεπτυγμένων καπιταλιστικών κοινωνιών. Κάτω από τα μάτια μας πολλαπλασιάζονται τα κινήματα, αλλά επίσης αυξάνει η σπουδαιότητα και η αυτονομία των πολιτικών σχέσεων.

Η στήλη αυτή προτείνει μίαν εισαγωγή στην πολιτική κοινωνιολογία που δεν σεβεται την παραδοση των αναλύσεων, αλλά συγκεντρώνεται στις αναλύσεις των σχέσεων μεταξύ κινήματων, κομμάτων και πολιτικού συστήματος. Η στήλη δεν καλύπτει ολοκληρή την κλίμακα των προβλημάτων που αντιμετωπίζονται στο περιβάλλον της επιστήμης, αλλά επιλέγει προβλήματα που βρίσκονται σε λειτουργική σχέση με μερικά θεωρητικά ερωτήματα: τη σχέση μεταξύ κοινωνικών κινήματων και της συμμετοχής στους θεσμούς και το περάσμα από τη διαμαρτυρία στην πολιτική οργάνωση. Συγχρονως, η στήλη προσπαθεί να δώσει ένα μέσο - εργαλείο για την αναγνώση των προσφατων φαινομένων που συντελούνται στις κοινωνίες μας, με τις διαθέσιμες αναλύσεις και ερμηνευτικές υποθέσεις. Ιδιαίτερα, η προσοχή στρεφεται στα νέα κινήματα κι εξερευνά τη σημασία των προσφατων μορφών συλλογικής δράσης. Τα χαρακτηριστικά των νέων κινήματων αλλάζουν τις σχέσεις με το πολιτικό σύστημα, κι επομένως τα κομματα, κι αυτή η δύσκολη διαλεκτική μεταξύ των νέων συλλογικών αιτημάτων και της θεσμικής μεσολάβησης τους αποτελεί το πρόβλημα με το οποίο οφείλει να μετρηθεί και να εκτιμηθεί κάθε μετασχηματισμός στις συγχρονες κοινωνίες.

Κοινωνικά κινήματα ορίζονται οι συλλογικές συμπεριφορές που τοποθετούνται στο εσωτερικό πολιτιστικών προσανατολισμών, αλλά αμφισβητούν τους τρόπους ελέγχου και κοινωνικής χρήσης των αξιών. Αυτό το διπλό χαρακτηριστικό, της αποδοχής μιας θέσης στο κοινό πολιτιστικό παιχνίδι των αντιπαλών και της επιβεβαίωσης μιας άμεσης και κεντρικής συγκρούσης ανάμεσα τους, ορίζει τις συλλογικές δραστηριότητες που αποκαλούμε «κοινωνικά κινήματα». Ο ορισμός αυτός αφήνει κατά μέρος δύο τύπους φαινομένων. Από το ένα μέρος, τις συλλογικές δράσεις που αρνούνται τους προσανατολισμούς και τις κοινωνικές και πολιτιστικές μορφές οργάνωσης που ταυτίζονται με τα συμφέροντα και την ιδεολογία ενός αντιπαλού. Ιδιαίτερα, ένα κοινωνικό κίνημα δεν είναι της ίδιας φύσης μ' έναν πόλεμο, εμφύλιο ή παγκόσμιο: αυτός πιστοποιεί ότι μεταξύ των αντιπαλών δεν υπάρχει τίποτα το κοινό. Αν αντίθετως κοιτάσουμε το εργατικό κίνημα, βλέπουμε άμεσα πως, αυτό, αποδεχόταν ανέκαθεν τους ίδιους πολιτιστικούς προσανατολισμούς του εχθρού του, δηλαδή της τάξης των εργοδωτών! Αποδέχεται την ιδέα της προόδου και της αναγκαιάς ανάπτυξης των παραγωγικών δυναμειών: σεβεται τις μηχανές, την εργασία και την αποταμίευση την ίδια στιγμή που αρνείται την ιδιοποίηση των παραγωγικών δυναμειών από την άρχουσα τάξη, ανεξάρτητα από το πως ορίζεται αυτή. Από το άλλο μέρος, ένα κοινωνικό κίνημα δεν περιορίζεται σε μια ομάδα πίεσης ή σε μια ομάδα συμφερόντων, κι ακόμη, λιγότερο, σε μια απλή διεκδίκηση. Μια διεκδίκηση που προσπαθεί να τροποποιήσει τη σχέση ανάμεσα στη σημασία που δίνει σ' αυτήν αυτός που δρ. και σε κινή που της αποδίδει ένα ξεχωριστό κοινωνικό περιβάλλον: μια ομάδα πίεσης προσπαθεί ν' αυξήσει την επιρροή της σ' ένα σύστημα όπου λαμβάνονται αποφασίες ή τουλάχιστον ν' αποφύγει τη μείωση της επιρροής αυτής: ένα κοινωνικό κίνημα είναι μια συλλογική δράση συγκρούσης, που προσπαθεί να τροποποιήσει τον τρόπο της κοινωνικής χρήσης των πολιτιστικών μοντέλων με τα οποία ένα σύνολο οικοδομεί τις σχέσεις του με το περιβάλλον, είτε προκειται για ένα μοντέλο επένδυσης είτε για ένα μοντέλο γνώσης ή για ένα μοντέλο ηθικής. Αυτός ο περιοριστικός ορισμός δεν σημαίνει πως οι άλλοι τύποι συλλογικών συμπεριφορών που υπάρχουν στερούνται ενδιαφέροντος, αλλά, μοναχά, πως μας ενδιαφέρει να κατατάξουμε και να οριοθετήσουμε τη συζήτηση σ' ένα καθαρό και πολύ ορισμένο τύπο κοινωνικών φαινομένων.

Αυτό γίνεται ακόμα περισσότερο απαραίτητο, δεδομένου ότι η ιδέα αυτή της κοινωνικής έκφρασης είναι καινούργια στη κοινωνιολογική σκεψη. Τελικά, η απεικόνιση της κοινωνίας οργανώθηκε, τις περισσότερες φορές, γύρω από την αναζήτηση μιας κεντρικής αρχής, μιας δικλίδας αξιών, κανονών, μορφών κοινωνικής οργάνωσης, ορισμών, καταστατικών και ρόλων. Είτε προκειται για το θείο λόγο, το φυσικό δικαίο ή την έννοια της ιστορίας, αυτή η κεντρική αρχή συνεπαγεται τον ορισμό της κοινωνίας σαν αρχιτεκτονικό έργο που απειλείται από τις ακραίες ή από εξωτερικούς εχθρούς έτσι ώστε να μπορεί να εμφανίζει τα κοινωνικά κινήματα σαν εξωτερικές δυνάμεις, όπως οι βάρβαροι που εισβάλλουν στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία ή οι εργαζόμενοι της black country που καταστρέφουν τις παραδόσεις και τη μαγεία της green country ή όπως οι νεοί που εξεγείρονται εναντίον στην κατεστημένη τάξη των ωριμών.

Η ιδέα του κοινωνικού κινήματος, γίνεται απαραίτητη και χρήσιμη μόνον όταν η κοινωνιολογική ανάλυση αρνείται κάθε προσφυγή σ' αυτή την αρχή της ενοποίησης, και εξετάζει, αντίθετως, την κοινωνική τάξη σαν το προσωρινό αποτέλεσμα, σαν το ασταθές και κατά ελλείψη τρόπο ολοκληρωμένο σύνολο κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των δρώντων, που αγωνίζονται για την κυριαρχία και τον έλεγχο εκείνων που ονομαζουν ιστορικότητα - σχεδιάζοντας με μια μόνο λέξη το σύνολο των πολιτιστικών μοντέλων με τα οποία μια κοινωνία παράγει την εμπειρία της και κατά συνέπεια την ιστορία της. Η ιδέα του κοινωνικού

κινήματος συνδέεται με κείνη τη μεγάλη ανατροπή της κοινωνιολογικής σκέψης που έπαψε να τοποθετεί την κοινωνία στην ιστορία, κι αρχίζει να ενδιαφέρεται για τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνίες παράγουν την ιστορία τους, δηλαδή παραγονται αυτές οι ιδιες.

Η πιο σημαντική συνέπεια της ανατροπής συνίσταται στο γεγονός πως τα κοινωνικά κινήματα δεν μπορούν να θεωρηθούν απολύτως «δυναμεις». Πρόκειται, κυρίως, για κοινωνικούς δρώντες, δηλαδή, ακολουθώντας το παράδειγμα του Weber, για δρώντες που προσανατολίζονται και καθορίζονται από σχέσεις με άλλους κοινωνικούς δρώντες. Η μελέτη των κοινωνικών κινήματων δεν είναι, επομένως, η μελέτη μιας κατάστασης και των αντιθέσεων της, μιας τάξης καθ' εαυτήν· αυτού του είδους η μελέτη θα έπρεπε να συμπληρώνεται και να ολοκληρώνεται από τη μελέτη του περασματος στη θεληματική κι οργανωμένη παλη. Δεν υπάρχει κοινωνικό κίνημα που να μην έχει μια κάποια γνώση του εαυτού του, δηλαδή δεν υπάρχει κοινωνικό κίνημα του οποίου η γνώση να μπορεί εντελώς να διαχωριστεί από τη συνείδηση του. Αλλά δεν θα πρέπει να συμπερανουμε ότι η μελέτη των κοινωνικών κινήματων μπορεί να περιοριστεί στη μελέτη των προσανατολισμών των δρώντων. Στην πραγματικότητα, η γνώση ενός κοινωνικού κινήματος υποθέτει πως η ανάλυση διατρέχει τουλάχιστον τέσσερις κυρίως σταθμούς. Πριν απ' όλα πρέπει να καθορίσουμε τους προσανατολισμούς ενός κινήματος, τοποθετώντας το σε μια ειδική κοινωνική σχέση και καθορίζοντας την κοινή θέση των δυο αντιπαλών στο παιχνίδι - την οποία αυτοί αμφισβητούν και διεκδικούν τον έλεγχο της. Στη συνέχεια πρέπει να εξετασούμε τις πραγματικές συνθήκες σχηματισμού και υπάρξης ενός κινήματος, αυτό που συνιστά τη λεγομένη θεωρία του δρώντα. Χρειάζεται επίσης να εξετασούμε την αναλαμβανόμενη από ένα κοινωνικό κίνημα ιστορική μορφή, δηλαδή τη συγκυρία στην οποία τοποθετούνται και τις σχέσεις που σταθεροποιούν, τις κινήσεις πολιτιστικής ανανέωσης, τους μηχανισμούς κοινωνικής αλλαγής.

Πρέπει ακόμη να μελετήσουμε τις πρακτικές και τις μορφές δράσης, ιδιαίτερα τους μηχανισμούς κινητοποίησης των δυναμειών δράσης, το ρολό που διαδραματίζουν τα συμβόλα και τα τυπικά, και το είδος της ηγεσίας που αναζητείται απ' αυτό ή από κείνο τον τύπο συλλογικής δράσης.

Όπως βλέπουμε, η μελέτη των κοινωνικών κινήματων δεν αποτελεί ένα κεφάλαιο στο περιθώριο της κοινωνιολογικής ανάλυσης. Για τους σκοπούς της μελέτης του κοινωνικού συστήματος και της λειτουργίας του, δεν επαρκεί ένα κεφάλαιο που ν' αφορά τους μηχανισμούς αποκλίσης, περιθωριοποίησης, συγκρούσεων και μεταβολών. Αντίθετα, τα κοινωνικά κινήματα είναι συλλογικές δραστηριότητες με τις οποίες, μέσω των κοινωνικών συγκρούσεων και της εκτίμησης των πολιτιστικών στοχών, οικοδομούνται τα πλαίσια της κοινωνικής πρακτικής, πλαίσια που στη συνέχεια μετασχηματίζονται από τους θεσμούς και τις οργανώσεις σε λειτουργικά σχήματα και πρακτικές. Το ερώτημα λοιπόν πάνω στην υπάρξη των νέων κοινωνικών κινήματων αποτελεί κατά συνέπεια τον πιο άμεσο τρόπο για ν' αναρωτηθούμε μήπως, κάτω από τα μάτια μας, οικοδομείται ένας νέος τύπος κοινωνίας του οποίου, οι πολιτιστικοί προσανατολισμοί, οι κυρίως κοινωνικοί δρώντες, τα πεδία και οι μορφές των αγώνων και των διαπραγματεύσεων θα είναι πολύ διαφορετικοί από κείνους που προσιδιαζουν και στην πιο γνωρίμη κοινωνία.

Ο αντικαπιταλιστικός προσανατολισμός, αντι-ιμπεριαλιστικός και αντι-αποικιακός, έχει, κατ' επανάληψη, ληφθεί από τα θέματα των νέων κοινωνικών κινήματων. Ήταν φανερό, στις ΗΠΑ, πως δεν υπήρχε τίποτα το κοινό ανάμεσα στο Free Speech Movement του Berkeley στα 1964 και στην ιδεολογία της SDS στο Κολομπία και στους Weathermen στη συνέχεια. Η αντίθεση αυτή ήταν ακόμα πιο φανερή στη Γαλλία του 1968 όπου το ανοίγμα του πολιτιστικού ρήγματος, ο σχηματισμός νέων κοινωνικών κινήματων και η αριστεριστική ιδεολογία υπερδευονταν, ενισχυονταν αμοιβαία δίχως, εν τούτοις, να εξαφανίζεται ολο αυτό που τις αντιπαρεθείτα μεταξύ τους. Η πιο μετριοπαθής κριτική που μπορεί να γίνει στις μελέτες μιας δεκαετίας είναι πως αυτές δεν αναζητούν να διαχωρίσουν τα κοινωνικά κινήματα, αναλυόμενα στη γενική φύση τους, από τις ιδιαίτερες ιστορικές μορφές με τις οποίες εκδηλώνονται. Αλλά οι μελετητές έχουν το δικαίωμα ν' αποκριθούν πως η αδυναμία αυτή ήταν αναποφευκτική. Ο Μαρξ

δεν μπορούσε να λαβεί υπ' όψη του τις ιδιαίτερες συνθήκες της καπιταλιστικής βιομηχανοποίησης στην Αγγλία αφού, η ασχολία του συνίστατο στο να προσφέρει, πριν από κάθε τι άλλο, μια γενική θεωρία του καπιταλισμού με βάση μόνο το αγγλικό παράδειγμα, για τον εξαιρετικό λόγο πως τη στιγμή που διαμορφώνει τη σκέψη του το βρετανικό παράδειγμα ήταν το πιο σημαντικό και σχεδόν το μόνο που μπορούσε να παρατηρηθεί. Κατά τον ίδιο τρόπο, στη διάρκεια των χρόνων του '60, το ουσιαστικό για τους μελετητές συνίστατο στο να ληφθούν υπ' όψη τα νέα πεδία των κοινωνικών αγώνων. Μα αν αποδεχόμαστε τη δικαιολόγηση των παρατηρήσεων του 1970, αυτό δεν σημαίνει πως οι παρατηρήσεις του 1980 πρέπει να είναι ικανοποιημένοι απ' αυτή την απλουστευτική ταυτοποίηση, ανάμεσα σε μια κοινωνική δομή και μια ιδιαίτερη ιστορική συγκυρία, και πως μεταξυ των αποκαλούμενων νέων κοινωνικών κινήσεων χρειάζεται να μάθουμε να ξεχωρίζουμε εκείνο που είναι γενικό από εκείνο που είναι μερικό και μεταβατικό. Αυτό γίνεται ακόμα πιο απαραίτητο εξ' αιτίας του γεγονότος ότι τα μεγάλα θέματα αμφισβήτησης δεν οδήγησαν στη διαμόρφωση νέων και μεγάλης σπουδαιότητας πολιτικών δραστηριοτήτων. Ενώ το εργατικό κίνημα, και ιδιαίτερα ο συνδικαλισμός, εφθασαν γρήγορα στο σχηματισμό ομάδων, κινήσεων και σοσιαλιστικών κομμάτων, πρέπει να γνωρίζουμε πως, μέχρι τώρα, τα νέα κοινωνικά κινήματα οδήγηθηκαν στο σχηματισμό οικολογικών κομμάτων των οποίων η εκλογική επιδράση παρέμεινε πολύ περιορισμένη, και στην παρουσίαση γυναικείων υποψηφιοτήτων που γενικά συγκεντρώνουν έναν αριθμό ψήφων πολύ κατώτερο από την πραγματική επιδράση τους στη δημόσια γνώμη. Πρέπει, επομένως, να ερευνήσουμε τα όρια μιας ξεχωριστής ιστορικής συγκυρίας, τη συμφω- ρηση των κοινωνικών κινήσεων που καθόρισε το τέλος αυτής της συγκυρίας, και ν' αναρωτηθούμε αμέσως μετά αν η κρίση είναι μοναχά συγκυριακή κι αν δεν πλήττει τα κοινωνικά κινήματα στην ίδια την ύπαρξή τους.

Τώρα, πρέπει να επαναλάβουμε την πρωτοβουλία ν' αλλάξουμε την πορεία της παρατήρησης μας και να θέσουμε ένα ερώτημα λιγότερο ιστορικό και περισσότερο κοινωνιολογικό απ' αυτό που μόλις εξετάσαμε: με ποιο τρόπο τα κινήματα μπορούν να συνενώνονται, να συγκεντρώνονται και να οργανώνονται σε συλλογικές δραστηριότητες, ικανές να θέσουν σε κρίση τις κεντρικές μορφές της κοινωνικής κυριαρχίας και να γίνονται αληθινά και πραγματικά κοινωνικά κινήματα;

Πρέπει, επομένως, ν' απαλλάγουμε από την εικόνα των κοινωνικών κινήμα- των που φαίνονται να είναι φυσική στην περίοδο των χρόνων που '60: αυτά, δεν μπήκαν οπλισμένα στη σκηνή της ιστορίας. Πιθανότατα, το γεγονός ότι δεν έγιναν ποτέ ιστορικές προσωπικότητες, μα παρέμειναν πάντα χωροί θεωρητικά κεντρικοί μα στην πράξη δίχως βαρύτητα, μεταξύ συμπληρωματικών σχημάτων και αντίθετων κοινωνικών πρακτικών, να είναι συνυφασμένο με την φύση τους. Από την στιγμή που απαλλαγίκαμε απ' αυτή την αρχική σύγχυση, ανάμεσα στη θεωρητική πραγματικότητα και στην πραγματική ύπαρξη των κοινωνικών κινήμα- των, ενδιαφέρει να εξετάσουμε τις συνθήκες στις οποίες σχηματίζονται.

Τα κοινωνικά κινήματα δεν διαμορφώνονται σ' ένα κοινωνικό κενό, όπως η γέννηση μιας νέας κοινωνίας. Μπορούν να διαμορφώνονται μόνο στα περιθώρια της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης ή σαν εξεγερση και αρνήση. Προκειται επο- μένως να γνωρίσουμε το πως αυτές οι αντιδράσεις της κρίσης μπορούν να με- τασχηματιστούν σε θετικά κοινωνικά κινήματα, διαπερνώντας έναν ορισμένο αριθμό ενδιαμέσων επιπέδων συλλογικής δράσης, τοποθετούμενα είτε στο επι- πέδο της οργάνωσης είτε στο επίπεδο των συστημάτων που λαμβάνονται οι αποφάσεις. Είναι δύσκολο, κατά συνέπεια, να φανταστούμε ότι μια εξέγερση μπορεί να μετασχηματιστεί αμέσως σε κεντρική συγκρούση. Η εξεγερμένη δύνα- μη είναι εξαιρετικά αδύναμη και υποκειμένη σε πιέσεις που την περιθωριοποι- ούν· χρειάζεται, επομένως, να καταχωρηθεί στην κοινωνική οργάνωση, οικοδο- μώντας τις διεκδικητικές ικανότητες της· χρειάζεται, στην συνέχεια, να μετα- σχηματιστεί σε ομάδα πίεσης και ν' ασκήσει μια συγκεκριμένη επιδράση. Οι εξεργασίες ή οι αποκλίσεις, αν δεν εισέλθουν στην λειτουργικότητα της κοινο- νίας, μεταμορφώνονται δυνάμεις σε δυνάμεις ρήξης, κι αυτό μπορεί να καταλη-

ζει σε μια επανάσταση, αν οι αρνημένες, από την κοινωνική οργάνωση, δυνάμεις, και τα συστήματα που λαμβάνονται οι αποφάσεις, είναι αρκετά ισχυρές, κι αν η κατεστημένη τάξη έχει βαθιά κλονιστεί από μια πρωτοφανή κρίση. Στην περίπτωση των δυτικών κοινωνιών και των νέων κοινωνικών κινημάτων, μπορούμε να δεχτούμε ότι η επαναστατική διεξοδος είναι ελαχίστα δυνατή, ακόμη και στη σημερινή συγκυρία, δεδομένου του χαρακτήρα των συστημάτων που λαμβάνονται οι αποφάσεις και της διαχείρισης των συγκρούσεων, και κατά συνέπεια πρέπει να εξετάσουμε μεθοδικά τους ευνοϊκούς ή δυσμενείς παραγοντές των βαθμιδών των εξεγερσεων και της κοινωνικής αρνήσης των οργανωμένων διεκδικήσεων, μετά, τις πιέσεις πολιτικού τυπού, και τελικά, ένα κοινωνικό κίνημα όπως ακριβώς έχει λεχτεί.

Το περάσμα από εξεγερσιακές συμπεριφορές ή αρνήσης για διεκδικήσεις, υποθέτει το σχετικό άνοιγμα της λειτουργίας των οργανώσεων και μια δράση των δυνάμεων κοινωνικού ελέγχου. Αυτός ο συνδυασμός θετικών και αρνητικών στοιχείων ξανασυναντάται αναγκαστικά σ' όλα τα επίπεδα. Αν υπάρχει μόνο οπισθοδρομηση, οι συμπεριφορές αρνήσης μετασχηματίζονται σε συλλογική εξέγερση, μα αυτή η τελευταία αντιμετωπίζεται άμεσα, και τις περισσότερες φορές η εξέγερση ομαδα οδηγείται, πολύ γρήγορα, σε εξτρεμιστικές θέσεις που, περιθωριοποιώντας την, προκαλούν την ήττα της. Αντίθετως, η απουσία καταστολής κι ένα μεγάλο οργανωτικό άνοιγμα, που θα μπορούσαν να χαρακτηρίσουν «δημοκρατικά» καταλήγουν στο συντεχνιασμό των διεκδικήσεων, από την πρώτη φάση των οργανώσεων αυτών.

Το πρώτο επίπεδο διαφορικών ενός κοινωνικού κινήματος απαιτεί, λοιπόν, μια σύγκρουση με τις δυνάμεις καταστολής που από ένα κλίμα εξέγερσης καταλήγει στην οργάνωση ενός σχήματος αντιπολίτευσης: μα αυτή η τελευταία, αν δεν μπορέσει να τροποποιήσει τη λειτουργία ενός τομέα της κοινωνικής οργάνωσης, κλείνεται στον εαυτό της.

Το περάσμα από την διεκδίκηση στην πολιτική πίεση απαιτεί πριν απ' όλα κάποιο άνοιγμα του πολιτικού συστήματος, και ιδιαίτερα επεμβάσεις των πολιτικών συμμαχών των διεκδικητικών δυνάμεων. Ετσι, στο τέλος του 19ου αιώνα, οι εργατικές διεκδικήσεις και η συνδικαλιστική δράση βοηθήθηκαν στο μετασχηματισμό τους σε εργατικά κινήματα από τη δόση υποστήριξη των προοδευτικών πολιτικών δυνάμεων: ρεπουμπλικανικά, δημοκρατία ή ριζοσπαστικά κομμάτια, ανάλογα με τις χώρες. Μα απαιτείται επίσης, οι παρουσιαζόμενες διεκδικήσεις να είναι διαπραγματευσιμες και μη διαπραγματευσιμες, με τρόπο τέτοιο ώστε όταν η διεκδικητική δράση εισέλθει στο πολιτικό σύστημα να μην απορροφηθεί απ' αυτό, αλλά ένδυναμωμένη από τις επιτυχίες της, κάνει συγχρόνως φανερό με την αμφισβήτηση πως δεν είναι εξ' ολοκλήρου διαπραγματευσιμη κι αφομοιωσιμη από το πολιτικό σύστημα και τα κοινωνικά του θεμέλια.

Τελικά, το περάσμα από την πολιτική πίεση στο κοινωνικό κίνημα απαιτεί την επέμβαση ενός καθολικού και συγκρουσιακού παραγόντα. Ο κύριος συγκρουσιακός παραγοντής, είναι ένας σοβαρός καθορισμός του κοινωνικού αντιπαλού. Οι πλέον ενεργητικοί παραγοντές που συνετέλεσαν στην οικοδόμηση του εργατικού κινήματος υπήρξαν η συνείδηση και η δράση της τάξης των αφεντικών της βιομηχανίας. Από το άλλο μέρος, δεν σχηματίζεται κανένα κοινωνικό κίνημα αν η σύγκρουση δεν συνδέεται μέσω του υπο σχηματισμού κοινωνικού κινήματος με την ταυτότητα πολιτιστικών αξιών. Το εργατικό κίνημα διαμορφώθηκε από την στιγμή την οποία ξεπεραστήκε η αρνήση των μηχανών κι έγινε φανερό πως χρειαζόταν να τεθούν οι μηχανές και η προοδος στην υπηρεσία των εργαζομένων και του λαού.

Ποια είναι η σημερινή κατάσταση και ποιες είναι οι δυνατότητες ώστε η δυσανεκσία της καινης γνώμης να μετασχηματιστεί σε κοινωνικό κίνημα; Οι κοινωνίες μας είναι ελάχιστα κατασταλτικές και η ικανότητα τους για οργανωτική προσαρμογή είναι σχετικά μεγάλη. Ωστόσο μπορούμε να σκεφτούμε πως η εξέλιξη των μεγάλων μηχανισμών παραγωγής που υποκείνται σε μια δημοκρατική λογική περιορίζει την ευκαμψία πολλών οργανώσεων και οδηγεί, κατά συνέπεια, τις δυνάμεις που εκφράζουν μια δυσανεκσία να περάσουν σ' ένα κοινωνικό επίπεδο δράσης. Σήμερα, σ' ένα τέτοιο επίπεδο, εκείνο των συστημάτων όπου λαμβάνονται οι αποφάσεις το άνοιγμα φαίνεται αξιολογικό, ιδιαίτερα στις

χωρες με σοσιαλδημοκρατικη παραδοση που συχνα διαθετουν μια μεγαλη ικανοτητα πρωιμης θεσμοποιοησης των νεων κοινωνικων συγκρουσεων. Τον ιδιο καιρο το μη διαπραγματευσιμο μερος παραμενει αξιοσημειωτο, οπως βλεπουμε τοσο στο οικολογικο κινημα οσο και στο κινημα των γυναικων, κι αυτο δειχνει πως τα υπο σχηματισμο κινηματα βρισκουν ευκολα τη δυνατοτητα να εκφραστουν σ' ενα επιπεδο κυριως πολιτικο, ασκωντας μιαν επιδραση πανω στις αποφασεις και διατηρωντας συγχρονως την αυτονομια τους σαν κοινωνικη δυναμη. Αντιθετως, το περασμα στο επιπεδο του κοινωνικου κινηματος ειναι δυσκολο. Αυτο εξαρταται, πριν απ' ολα, απο τις αδυναμies των ταξικων συνειδησεων των τεχνοκρατικων ιθυνοντων, αδυναμια που εξαρταται απο το γεγονος πως οι μηχανισμοι περασματος στη μεταβιομηχανικη κοινωνια ειναι σήμερα σπουδαιοτεροι και πιο εμφανεις απο τους μηχανισμους λειτουργιας αυτης της κοινωνιας. Αυτο προκυπτει απο το γεγονος πως η βιομηχανικη Δυση δεν κατεχει πλεον στον κοσμο μια ηγεμονικη θεση οπως στον δεκατο ενατο αιωνα και πως, κατα συνεπεια, ο ρολος του κρατους ειναι παντοτε μεγαλυτερος σε σημειο τετοιο ωστε για πολλους τεχνοκρατες ονομαζονται αλλοι οικονομικοι λειτουργοι, πραγμα που αποτελει μια επικινδυνη συγχυση αναμεσα στο πεδιο των κοινωνικων σχεσεων - ιδιαιτερα στις ταξικες σχεσεις - απο το ενα μερος κι εκεινο των πρωτοβουλιων του κρατους απο το αλλο. Στη διαρκεια των χρονων της μεγαλης αναπτυξης, η ταξικη συνειδηση των τεχνοκρατων εξελιχθηκε γρηγοροτερα. Ο ερχομος των κρισεων προκαλεσε, ειτε απο τη μερια των ιθυνοντων ειτε απο τη μερια των λαϊκων κινηματων, μια οπισθοδρομηση που τεινει να περιορισει τις κοινωνικες συγκρουσεις σ' ενα υποδεεστερο επιπεδο. Ο αλλος αναγκαιος παραγοντας για το σχηματισμο των κοινωνικων κινηματων ειναι η αναγνωριση, απο τη μερια των παραγοντων που βρισκονται σε συγκρουση, των θεσμων στο παιχνιδι, των αγωνων τους. Τωρα, αυτη η θεση στο παιχνιδι, μπορει να διατυπωθει και να παραμεινει ζωντανη μοναχα απο τη δραση των διανοουμενων. Κυριως γι' αυτο, τον δεκατο ενατο αιωνα, απο τον Saint-Simon και τον Auguste Conte ως τον Darwin και τους κοινωνικους διανοητες τους επηρεασμενους απ' αυτον, τα μεγαλα θεματα της προοδου και της εξελιξης επιβληθηκαν με την πιο μεγαλη δυναμη. Σημερα ειναι αληθεια πως μερικοι διανοουμενοι αποτελουν ενα νεο μοντελο γνωσης και συντελουν ετσι στο να εμφανιστουν οι νεωτερισμοι των μηχανισμων συγκρουσης, μα ειναι ακομα πιο αληθινο πως τα σπουδαιοτερα ρευματα στη ζωη του διανοουμενου συνεχιζουν να ειναι ερμηνειες πρακτικων η περασμενων αγωνων, του τροπου με τον οποιο πολυ συχνα οι διανοουμενοι εμφανιζονται να αντιτιθενται στην αναλυση των νεων κοινωνικων γεγονοτων. Το συνολο αυτων των παρατηρησεων οδηγει στο συμπερασμα πως η σημερινη κατασταση των βιομηχανοποιημενων δυτικων κοινωνιων ευνοει το σχηματισμο ρευματων αμφισβητησης, κι επισης ειναι αρκετα ευνοικη για το σχηματισμο τους σ' ομαδες πιεσης, αλλα το περασμα στο επιπεδο των κοινωνικων κινηματων εμφανιζεται ακομα πρωιμο. Για το λογο αυτο παρατηρουμε συχνα τα σημερινα περιστατικα των θεσμοποιημενων διεκδικητικων δυναμεων και τα «εμπαθη» μη διαπραγματευσιμα υπολοιπα αλλα ανικανα καθ' εαυτα να τροφοδοτησουν ενα κοινωνικο κινημα. Αντιθετα φαινεται να ειναι δυσκολο οι δυσαρεστημενοι να μετασχηματιστουν σ' εξεγερσεις κι οι εξεγερσεις σ' επαναστατικα κινηματα στις χωρες στις οποιες το πολιτικο ανοιγμα παραμενει μεγαλο, οπως σημερα μπορουμε να δουμε στη Γερμανια, οπου το ειρηνιστικο κινημα, τον ιδιο καιρο που στηριζεται στη θεληση για ριζοσπαστικη πολιτικη ρηξη συμμετεχει στο πολιτικο συστημα κατα διαφορους τροπους, κι ασκει μια μεγαλη επιδραση στο κομμα που βρισκεται στην κυβερνηση.